

И.А.КАРИМОВ

ИСЛОҲОТЛАРНИ
АМАЛГА ОШИРИШДА
ҚАТЪИЯТЛИ
БЎЛАЙЛИК

65.9(5У)—1
К 25

ISBN 5-640-02081-4

К $\frac{0605010404—50}{М 351 (04) 96}$ 96

© "ЎЗБЕКИСТОН" нашриёти, 1996 й.

"ТАНЛАГАН ЙЎЛИМИЗНИНГ ТЎҒРИЛИГИГА ИШОНЧИМИЗ КОМИЛ"

Президент Ислам Каримов 1996 йил 16 февралда бир гуруҳ Россия оммавий ахборот воситалари мухбирларини қабул қилиб, уларга Ўзбекистоннинг ўзига хос тараққиёт йўли, амалга оширилаётган ислохотларнинг моҳияти, республикада демократиялаштириш жараёнининг хусусиятлари ҳақида батафсил сўзлаб берди. Журналистларни қизиқтирган кўплаб саволларга жавоб қайтарди.

Ўзаро ишонч, ошкоралик руҳида ўтган мазкур мулоқот Ўзбекистон телевидениеси орқали намойиш этилди ва кўпчиликда жуда катта қизиқиш уйғотди.

Қуйида ана шу суҳбат матни эълон қилинмоқда.

И. КАРИМОВ: Сизларни бу ерда қутлар эканман, республикамиз ҳаёти билан яқиндан танишиш ҳамда, умид қиламанки, Ўзбекистондаги вазият ва юз бераётган жараёнларни холисона баҳолаш мақсадида юртимизга ташриф буюриш имконини топганларингиз учун миннатдорлик билдиришни истар эдим. Сизларнинг республикамизнинг бир қанча шаҳар ва туманларида, давлат тузилмалари ва давлат тасарруфидан ташқаридаги тузилмаларда бўлганингиз, энг муҳими — Ўзбекистоннинг турли миллатга мансуб фуқаролари билан учрашганингиздан хабарим бор. Ўйлайманки, бу

борада маълум таассуротлар, фикр ва хулосаларга эга бўлгансизлар. Президент билан учрашувга кескин саволлар ҳам тайёрлаб қўйган бўлишингиз керак. Мен барча саволларингизга жавоб беришга тайёрман. Ишончим комилки, суҳбатимиз қандай кечмасин, бу суҳбат ҳам, сизларнинг Ўзбекистонга сафарингиз ҳам давлатларимиз ва халқларимиз ўртасида бир-биримизни янада яхши англашга хизмат қилади.

Залдан овоз: Аввало, бизни қабул қилишга вақт топганингиз учун миннатдорлик билдиришни истар эдик. Ўзбекистондан олган таассуротлар ҳақида гап кетар экан, шуни таъкидлаш лозимки, бу таассуротларнинг энг асосийси — бизнинг юртингизга сафаримиз бўлади. Бу сафар Ўзбекистон ўз раҳбари тимсолида такрор-такрор баён қилган очиқлик ва демократия тамойилларига содиқ эканидан далолат беради. Бу очиқлик ва демократия матбуот билан ҳокимият ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг асосий омили ҳисобланади. Раҳмат!

И. КАРИМОВ: Самимий фикрларингиз учун сизга ҳам раҳмат. Мен ҳақиқатан ҳам Ўзбекистон барча учун очиқ эканини яна бир марта такрорламоқчиман. Бизда ёпиқ зоналар ёки мавзулар йўқ. Ўзбекистонда иқтисодиёт соҳасидагина эмас, сиёсий ҳаётда ҳам амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий тамойилларидан бири — мафкурадан холиликдир. Бошқача қилиб айтганда, биз учун кимнинг қайси лагерга, қайси тузилма ёки сиёсий тизимга мансуб эканининг мутлақо аҳамияти йўқ. Биз беш йилдан бери шу ақидага амал қилиб

ксламиз, бундан кейин ҳам шундай бўлади. Ҳеч қандай мафкуравий андиша бизнинг алоқаларимизга, жаҳондаги барча мамлакатлар билан қиластган ҳамкорлигимизга халақит беролмайди. Биз жаҳон иқтисодиётига қўшилишга ҳаракат қилмоқдамиз. Буни ҳеч кимдан беркитмаймиз ҳам.

Ўзаро муносабатларимиз ёки оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорлигимиз хусусида гапирадиган бўлсак, шуни қайд этишим керак: ҳа, биз ёпиқ зона деб ҳисобланган, назаримизда биз тўғримизда ноҳолис гаплар айтилган ва ёзилган пайтлар ҳам бўлган эди. Бироқ, бунда ўзимизнинг ҳам айбимиз бор, деб ҳисоблаймиз — чунки, Ўзбекистонда юз бераётган воқеа ва жараёнларни албатта ўз позицияларидан ҳамда турли нуқтаи назарлардан ёритиши мумкин бўлган оммавий ахборот воситалари билан ўша вақтларда старли даражада алоқа ўрнатилмаган эди. Эҳтимол, бу сизларнинг матбуотингизни ўқийдиган кишиларнинг бизнинг ҳаётимиз ҳақида тўғри хулоса чиқаришига имкон берадиган фикрлар майдонини пайдо қилган бўлур эди. Кимдир биз тўғримизда ёмон фикр билдирадиган бўлса, бунга ҳам хотиржамлик билан қараш ҳамда ҳар қандай фикрни умумий фикрлар мажмуининг бир бўлаги деб ҳисоблаб, бундан керакли хулосалар чиқариш лозим. Бу ана шу тариқа умумий фикр вужудга келиши, энг самарали хулосалар пайдо бўлиши учун ҳам зарурдир.

Савол: Мамлакатингиздаги ички сиёсий вазият хусусида қисқача гапириб берсангиз. Мен турли партияларнинг ҳокимият расмий органлари билан ўзаро муносабатларини, муҳолифатнинг мавжудлигини назарда тутяпман.

Жавоб: Ички сиёсий вазият тўғрисида гапириладиган бўлса, энг аввало республикада амалга оширилаётган, жамиятимизни, ҳаётимизнинг барча соҳаларини демократиялаштириш билан бевосита боғлиқ бўлган ислохотлар ҳақида тўхталишим керак.

Назаримда, сизларнинг кўп нарсадан хабарларингиз бор — Олий Мажлисда, бошқа тузилмаларда Ўзбекистондаги турли ҳаракат ва партиялар вакиллари билан учрашгансизлар. Улар сизларнинг саволларингизга жавоб берган, сизларда ҳам маълум даражада умумий тасаввур ҳосил бўлган, деб ўйлайман.

Бугунги кунда демократия ҳақида айниқса собиқ шўролар ҳудудида жуда кўп гапирилади. Ким қаёққа, қандай қилиб юриши кераклиги, демократияни қандай тушуниш лозимлиги ҳақида жуда кўп турли-туман фикрлар баён қилинган. Назаримда, дастлабки сархушлик пайти ўтиб, эҳтирослар бироз пасайган бугунги кунда ҳар ким ўз давлатида демократияни ўзича қуриши аён бўлиб қолди. Яъни, мен демократия шубҳасиз барча учун умумий талаб ва принципларга эга бўлгани билан айтиш пайтда ҳар бир муайян мамлакатда демократик янгиланишлар халқ руҳиятини, тарих ва анъаналарни, фақатгина шу жамиятга, шу халққа хос бўлган жиҳатларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши лозимлигини назарда тутяпман.

Шунинг учун ҳам, бевосита Ўзбекистонда жамият ҳаётини демократиялаштириш хусусида гапирар эканман, мен, энг аввало, барча учун умумий, энг муҳим унсур бўлган сайланиш, охир-оқибатда демократик фуқаролар жамиятини шакллантирадиган принципларга риоя

қилишни таъкидлаб ўтишни истар эдим. Ҳа, айрим бошқа давлатлардагидан фарқли ўлароқ, бизда дастлаб собиқ шўролар ҳудудида расм бўлган кўп партиявийлик йўқ эди. Бироқ янги партиялар тузилди, ҳозир ҳам тузиляпти. Бугунги кунда Ўзбекистонда қанча партия бор, Олий Мажлис — Ўзбекистон парламентида қайси партиялар иштирок этмоқда — булардан хабардорсиз. Уларнинг фаолияти, жамият ҳаётидаги иштироки, уларнинг дастур ва принциплари ҳам сизларга маълум.

Шуни рўй-рост айтишим лозимки, бугунги кунда Ўзбекистонда фаолият юритаётган партияларнинг барчаси ҳали оёққа туриш жараёнини бошдан кечирмоқда. Бу табиий ҳол. Чунки, агар жаҳон тарихини олиб қарайдиган бўлсак, ривожланган давлатлардаги бугунги кунда маълум тарихга, салмоққа эга, давлат ва жамият ҳаётига таъсир ўтказа оладиган барча партияларнинг салоҳияти бирданига шаклланиб қолмагани — улар жуда кўп синов ва хатолар, парвоз ва инқирозларни бошидан кечирганини кўриш қийин эмас. Кўплаб йиллар давомида демократик давлатлардаги кучли партиялар мазкур жамият билан мутаносиб равишда ривожланган, тажриба орттирган, куч тўплаган. Бунинг устига, энг ривожланган демократик давлатлар — Америка Қўшма Штатлари, Франция, Буюк Британия ёки Германияни олиб қарайдиган бўлсак, у ерларда партиялар унчалик кўп эмас. Бу ҳам фуқаролар жамиятининг стуклигидан далолатдир.

Фикримизча, бугунги кундаги партиялар шунчаки партия тузиш учунгина тузилмаслиги, бу шунчаки одатга айланмаслиги керак. Ҳар бир партия ўз қисфасига, жамиятнинг ўзи су-

янадиган қатламлари манфаатларини ифода қилувчи аниқ дастурига эга бўлиши лозим. У, ҳозир таомилда бўлганидек, ўзининг маълум ва доимий сайловчиларига ҳам эга бўлиши лозим. Айни пайтда ҳар бир партия обрў-эътибор ортиришга интилиши, кўпроқ ишонч қозонишга, бинобарин, қонун чиқарувчи ва вакиллик органларида, кейинчалик эса ҳокимиятнинг ижрочи органларида ҳам кўпроқ ўрин олишга ҳаракат қилмоғи даркор. Халққа сайлов олди мавсумида эълон қилган дастурининг энг тўғри эканини, мамлакат интилаётган мақсад, фаровон ҳаётга айнан мана шу дастур орқали эришиш мумкинлигини исбот қилган ҳолда, уни изчиллик билан ҳаётга татбиқ этиши лозим.

Ўзбекистондаги партияларнинг шаклланиш жараёнини, биз табиий равишда, ислоҳотлар билан, туб демократик ўзгаришлар йўлидан бораётган жамиятнинг аниқ талаблари билан уйғунликда кўрамиз.

Олий Мажлиснинг охириги сессиясида сўзлаган нутқимда, менинг назаримда энг долзарб бўлган муаммолардан бири — мулкдорлар синфини вужудга келтириш масаласига тўхталган эдим. Моҳиятан, бу масала биз ислоҳотлар жараёнида ҳал қилишимиз керак бўлган вазифадир. Агар Ўзбекистонда мулкдорлар — нафақат йирик хусусий мулк эгалари, балки, ҳиссадорлик, жамоа шаклидаги мулкка шерик ва шу мулк орқали ўзларининг фаровонлигини оширишни тушуниб етадиган кишилар пайдо бўлсагина биз жамиятнинг барқарорлигига эришамиз. Шундагина барча демократик институтлар пайдо бўлади ва мустақамланади, ҳар бир мулкдор ўз манфаатини ҳимоя қилар экан, айни пайтда ўз давлатининг манфаатла-

рини ҳам ҳимоя қилади. Биз бугун мамлакатда ўтказилаётган ислоҳотлар айнан шу йўналиш сари юзланишини истар эдик. Мулкдорлар синфининг кучайиши натижасида янги партиялар вужудга келиши, ўйлаб топилган эмас, балки, ҳаётий зарурат туфайли туғилган ҳаракатлар пайдо бўлиши аниқ. Улар саноат, қишлоқ хўжалиги, савдо ва инсоният фаолиятига хос бошқа соҳалардаги хусусий мулк эгалари манфаатини ифода этади. Айнан шу партиялар, шу ҳаракатлар яшовчанлик ва барқарорлик касб этади, зеро, уларни юзага келтирган ижтимоий қатламларнинг ўзи яшовчан ва барқарор бўлади.

Яқин ўтмишдаги жамиятимизга хос энг машъум кўриниш — люмпенлашув — мулкый қисфасини йўқотиш эди. Менинг назаримда, мазкур термин ва салбий кўриниш бугун собиқ шўро ҳудудидаги барча мамлакатларга ҳам тегишлидир. Люмпенлашув инсоннинг реал ҳаётий асосни ташкил этувчи барча нарсалардан маҳрумлигидир. Агар инсонда ана шу боғлиқлик йўқ экан, унда масъулият ҳам, умрининг ҳар бир лаҳзасидан унумли фойдаланиб нимагадир эришиш, фарзандлари, оиласи, қариндош-уруғларига қолдирадиган бирор-бир нарсани қўлга киритишга интилиш ҳам бўлмайди.

Биз мазкур масалаларга, худди шунингдек бугунги кунда юзага келаётган сиёсий партиялар ва ҳаракатларга, умуман, Ўзбекистонда сиёсий ҳаётнинг шаклланиш жараёнига катта аҳамият бермоқдамиз.

Биз бу йўлдаги тажрибамизни янада бойитишимиз керак. Бу борада Россияда юз бераётган воқсалар эса бизга тўғри келмайди.

Эҳтимол, бу ҳам жамият бошдан кечирishi керак бўлган бир даврдир. Бироқ, парламентдан жой олиш учун ўзаро курашадиган 43 та блок тузиш — бу бир уйин-ку. Уларни бир-бирдан партиявий дастури эмас, йўлбошчилари орқали фарқлаш мумкин, холос. Ахир шу ҳам сиёсий курашми? Ахир шулар ҳам сиёсий партияларми? Буларни сиёсий оқимлар дейиш мумкинми? Кечирасизлару, шундай тизимда жамиятни демократиялаштириш ҳақида гапириш мумкинми? Қолаверса, ҳали Президент сайловида ҳам шундай ҳол юз бериши — кўнглида, кечирасизлар-у, сохта обрўга интилишдан ўзга истаги йўқ ўнлаб номзодлар пайдо бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Демокриманки, бундай тизимнинг ўзи сиёсий кураш, сиёсий ҳаётнинг оддий кишилар ҳам тушунадиган амалий хусусиятга эга бўлиши учун жиддий замин ҳозирламайди.

Савол: Жаноб Президент, Сиздан — аҳолиси асосан мусулмонлардан иборат ва йирик маърифий мамлакатлардан бирининг раҳбаридан шуни сўрамоқчи эдим: Сиз Ўзбекистоннинг Ғарб цивилизацияси билан ислом дунёси ўртасида кўприк вазифасини бажаришини тасаввур қила оласизми? Мана шундай истиқбол ҳақида гапириш мумкинми?

Жавоб: Сиз ислом дунёси ҳақида гапираётганингизда, менда дарҳол бир савол туғилди: ислом дунёси нимани англатади? Демак, биз "католиклар дунёси", "христианлар дунёси" дейишимиз керак экан-да? Бугун собиқ шўро ҳудудида гоҳ славянлар иттифоқи, гоҳ Марказий Осиё минтақаси ҳақида гапириш русум

бўлган... турли нарсаларни аралаштириш керак эмас. Славянлар иттифоқи — бу алоҳида тушунча. Марказий Осиё давлатлари ҳудудий яқинлигидан келиб чиқиб, ўзларининг иқтисодий ҳамкорлигини мувофиқлаштириш йўлида ҳаракат қилмоқда. Булар буткул бошқа-бошқа нарсалар.

Шу боис, қачонки "Ислом дунёси", "Ислом цивилизацияси", "Ислом қадриятлари" ҳақида сўз борар экан, мен мазкур қадриятларни қандайдир сиёсий мақсадга хизмат қилувчи қадриятлар деб эмас, балки умуминсоний цивилизациянинг бойлиги, дея тушунаман. Шуни ҳам айтиш керакки, Франция, Германия, Буюк Британия ҳуқуқшунослари, ЕХҲТ ва бошқа Европа тузилмалари томонидан жуда жиддий таҳлил қилинган Ўзбекистон Конституциясида давлат билан дин аниқ-равшан ажратиб қўйилган.

Дарҳақиқат, аҳолимизнинг тахминан 80 фоизи мусулмонлардир. Биз аввал бошдан оқимлар юзага келиши мумкинлигини тушуниб етдик ва ўшандаёқ аниқ, динни давлатдан ажратувчи, сиёсатни, давлат ҳаётининг йўналишини диний ғоялар эмас, халқ маъқуллаган Конституция белгилаб берувчи йўлдан собит боришимизни айтган эдик. Бу ўз-ўзидан демократик давлатнинг белгисини ташкил этади. Ислом давлатларида эса Конституция йўқ. Ислом давлатида энг асосийси — шариат талабидир. Қуръоннинг асосий талабларини акс эттирувчи шариатни, афсуски, ҳар бир мамлакат ўзича шарҳлайди. Мазкур шарҳдан келиб чиқиб ҳар бир давлат маълум бир қиёфага эга бўлади.

Ҳамонки. Сиз Ўзбекистон ислом дунёси билан яна қандайдир дунё ўртасида кўприк бўла оладими, дея савол берган экансиз, очиқ айтман: биз ҳеч қачон кимлар учундир қандайдир кўприк бўла олмаймиз ва бўлмоқчи ҳам эмасмиз. Биз олдимизга қўйган аниқ режалар ва ёрқин истиқбол билан жаҳон иқтисодиёти, жаҳон цивилизациясига мувофиқлашишни истаймиз. Халқимиз маънавияти, миллий хусусиятлари, анъаналари эса давлатимиз келажagini барпо этишда муҳим омил бўлиб хизмат қилади. Булар умуминсоний тараққиётга ҳамоҳанг бўлган халқимиз тарихи ва маданияти билан боғлиқдир. "Ислом цивилизацияси" деган тушунча ва диний ҳам миллий рангга бўялган бошқачароқ тушунчалар эса қандайдир хавф туғдирадигандек, бизни эҳтиёткорликка чорлайди.

Бугунги кунда дунёда ислом хавфи тўғрисида кўп гапирилмоқда. Бироқ, бу ерда масалага адолат билан ёндашиб, оқ-қорани ажрата билиш лозим. Чунки ислом дунёси жуда мураккаб. Атрофимизда рўй бераётган воқеалар, жумладан, Афғонистон, Тожикистон воқеалари бу ҳақда чуқурроқ ўйлашга мажбур этади. Ислом дунёсини тор маънода тушунмаслик ва у ҳақда бир томонлама хулоса чиқармаслик керак. У шундай мураккаб дунёки, ўзига ниҳоятда жиддий диққат-эътибор беришни, ақлу заковат билан муносабатда бўлишни талаб этади. Унга сиртдан, снгил-елпи қараш жуда хавфли.

Савол: Ўзбекистон кўп миллатли давлат, қадимдан бу заминда турли миллатлар яшаб келади. Шунингдек, руслар ёки бугунги ибора

билан айтганда, рус тилида гаплашувчилар ҳам анчагина. Кейинги пайтларда кўпгина Россия оммавий ахборот воситалари саҳифаларида бу ерда рўй бераётган воқеалар тўғрисида турли хабарлар эълон қилинмоқда. Миллатига қараб ишдан бўшатиш, газеталарнинг ёпиб қўйилиши... каби ҳуқуқни чеклаш ҳодисалари ҳақида гапирилмоқда. Буни сиз қандай баҳолайсиз? Уларнинг давлат қурилишида, республика ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётида тутган ўрни, Россия билан алоқалари ривожига тўғрисида нима дейсиз?

И. КАРИМОВ: Икки йил олдин ҳам бу масалани сунъий равишда қўзғашга ҳаракатлар бўлган эди. Жумладан, бир пайтлар собиқ ташқи ишлар вазири жаноб Козирев турли хил матбуот вакиллариининг катта гуруҳи билан ташриф буюрганди. Уларнинг барчаси битта самолётда, қутқу қўзғотишга мўлжалланган ижтимоий соҳаларга оид терма буюртмалар билан олдиндан тайёргарлик кўриб келишганди. Учрашувда ҳали суҳбат бошланмасдан, вазир ҳатто Ўзбекистонга нима мақсадда келганини ҳам унутиб, Тошкентдаги Россия элчихонаси олдида кўп одам тўпланиб тургани ҳақида баёнот берди. Ҳиссиётларга берилган оломоннинг ҳаяжонини босиш учун жаноб Козирев ўша жойга борайлик, деди. Мен бунинг олдиндан тайёрланган томоша эканлигини тушундим ва жаноб Козиревга: келинг, аввал сизнинг ташрифингизга боғлиқ масалалар бўйича суҳбатлашиб олайлик, деб таклиф қилдим. Ундан сўнгиинга Ўзбекистон Президентининг у эҳтиросли митингга аралашиши шартми ё йўқлигини муҳокама қиламиз.

Аслида нима бўлган эди? Бу воқеа рус тилида сўзлашувчи аҳолининг Тожикистондан, аниқроғи, Ленинобод ва бошқа жойлардан оммавий чиқиб кетиши даврида содир бўлди. Улар Россия элчихонасига мурожаат қилишар эди. Элчихона вакили эса кунига 20 тадан ортиқ одамни қабул қилолмасди. Натижада навбатда турганлар кўпайиб, асабийлик ва турли норозиликлар пайдо бўла бошлайди. Бир соат ичидасқ, менга элчихона олдида кимлар тургани, қаердан келишгани, уларнинг қанчаси Ўзбекистон фуқароси эканлиги тўғрисида маълумот сўрашди. Бу маълумотни жаноб Козиревга ҳам кўрсатишди. У бу сўрашга муҳокамага сабаб бўладиган бирор масала йўқлигини тан олди ва кечирим сўрашга мажбур бўлди.

Энди тўғридан-тўғри сизнинг саволингизга келсак, шундай жавоб бермоқчиман: агар сиз собиқ иттифоқ ҳудудида рўй бераётган воқеаларни диққат билан кузатаётган бўлсангиз, албатта, Ўзбекистон парламенти яқинда тил тўғрисида янги қонун қабул қилганига эътибор бергандирсиз. Тил ҳақида олдинги қонун 1989 йил — айни, ҳамма нарса йўқ қилиниб, рад этилиб, миллатчилик руҳидаги ҳиссиётлар тўлқини қайнаб, қизишишлар ҳаддидан ошган тўполонли даврда қабул қилинган эди. Яширмайман, 89—90 йиллар эҳтимол, ҳатто 91 йилда ҳам шундай бир даврни бошдан кечирдикки, миллатчилик шамоли эсиб, Ўзбекистондаги ижтимоий барқарорликка хавф солибгина қолмасдан, республиканинг келажигига ҳам жиддий таҳдид қила бошлаган эди. Фарғона воқеаларидан ташқари, рўй берган бошқа ҳодисалар, шу сўрашда, бизнинг атрофимизда бўлиб ўтган воқеалар... агар хоҳласангиз, мен сизга уларни

айтишим мумкин. Сиз ҳеч қасрда ўқимаган, билмайдиган яна кўп гаплар бор...

Биз шунда парламентда қонун қабул қилдик. Мен ўша пайтда ҳам то бу қонунга ўзгартиришлар киритилгунга қадар, унда инсон, энг аввало, рус тилида сўзлашувчи миллатлар ҳуқуқларини чекловчи жиҳатлари бор деб ҳисоблар эдим. У даврлар ортда қолди. Ҳозир бизда мутлақо ўзга, барқарор вазият. Ҳатто, бозорларда, магазинларда, жамоат транспорти ёки истиқомат жойларида миллатчиликнинг айирмачилик қилиш белгиларига дуч келмайсиз. Мен бу ишларни доим кузатиб бораман. Бугун бизнинг жамиятимиз, таъбир жоиз бўлса, шаклланган бир пайтда янги қонун қабул қилишга қарор қилдик. У олдингисидан икки принцип бўйича бутунлай фарқ қилади ва замонавий демократик мەъср талабларига тўла жавоб беради.

Жумладан, биз эски қонуннинг 8-бандини бутунлай олиб ташладик. Унда бирор соҳада ишлаётган одам, 1998 йилга қадар муомала воситаси бўлган давлат тилини билиши зарурлиги назарда тутилганди. Давлат тилини билмаган киши бирор мансабни эгаллаши мумкин эмасдек эди. Биз бу бандни бутунлай олиб ташладик. Биз бу шартни ҳеч бўлмаганда, дейлик, Болтиқбўйи республикалари қонунларида акс этган мазмундан фарқ қиладиган тарзда олиб ташладик. Аслида, у бизда ҳеч қачон бўлмаган.

Биз мутлақо тўғри йўл тутдик деб ҳисоблаймиз, яъни шу пайтга қадар давлат тилини билмаслик, давлат ва жамоат ишларида иштирок этишига ҳеч қандай тўсиқ бўлган эмас, бундан кейин ҳам бўлмайди. Бундай

чеклашлар бўлиши мумкин эмас. Шунингдек, бу ўзгартиришлар бизнинг жамиятимизда ҳатто, 1989 йилги қонуннинг энг қизгин тарафдорлари орасида ҳам ҳеч қандай салбий муносабат уйғотмади. Чунки бир вақтлар бу ишга жон жаҳди билан хуруж қилган одамлар ҳам бугун ҳаётга бошқача, босиқ ва одилона назар билан қарашмоқда.

Иккинчи амалий янгилик илм олиш соҳасига тегишли. Давлат тилини билмаган одамнинг билим ололмаслиги тўғрисидаги ҳар қандай шарт, ҳатто унга озгина ишора ҳам олиб ташланди. Бошқаларини қўя турайлик, кам сонли миллатлар, энг аввало, рус тилида сўзлашувчи аҳоли ҳуқуқлари камситиластгани тўғрисида бизга таъна қилмасликлари учун мана шу икки вазиятнинг ўзида ҳам биз қонунларимизнинг халқаро ҳуқуқ мсёрларига мувофиқ келишига ҳаракат қилдик.

Масалан, менга умуман "русий забон аҳоли" сўзлари тушунарли эмас. Бу тушунчани сизлар Россияда ўйлаб чиқаргансиз. Рус тилида гаплашувчи аҳоли дегани нима ўзи? Бу фақат рус миллатига мансуб одамлар эмаслиги равшан. Айрим руслар ўз она тилида гапирганига нисбатан русчани яхшироқ гапирадиган ўзбеклар ҳам бор. Уларни қайси тоифага киритасиз? . Русча гаплашувчи аҳоли таркибида Россияга алоқадор бўлмаган миллатларнинг вакиллари кўпчиликини ташкил қилади. Хилма-хил тушунчаларни киритяпмиз, уларни миллий мансубликка тааллуқли деб бўлмайди. Менимча, бу атама ҳуқуқий жиҳатдан қандайдир аниқлик киритишни талаб қилади: "рус тилида гаплашувчи аҳоли" деганда нимани тушунмоқ керак?

Бу ҳақда жон куйдираётганлар, айниқса Рус жамоалари конгресси русча гаплашувчи аҳоли деганда нимани тушунишларини изоҳлаб беришса бўларди. Айтмоқчи, "Рус жамоалари конгресси" деб нима учун аташган? Россия ҳамиша кўп миллатли давлат бўлган, фақат рус жамоаларини ажратиб кўрсатиш мумкин эмас. Жаноб Скоков ва ана шу "конгресс"нинг бошқа мафкурачилари ҳам жавоб топиши қийин бўлган бошқа саволларни ҳам беришим мумкин. Бундай саволни яна ўзгаларга ҳам берса бўлади.— Россия ҳуқуқшунослиги ски Адлия вазирлиги шу масалалар юзасидан нега ўз фикрини айтмаётганини тушуниш қийин. Бундай саволлар эса жуда кўп.— Уларни баъзан сиз Ўзбекистонга нисбатан қўяётган сунъий саволлардан ҳам кўпроқ уларга беришингиз мумкин.

Истиқбол тўғрисида гапирганда эса, ишончим комилки, иқтисодиётда, ижтимоий-сиёсий турмушда ислоҳотлар йўлидан илгари борганимиз сайин миллатлараро муносабатларда ҳали ҳам вужудга келаётган айрим зиддиятлар бартараф этилиши ва уларнинг аста-секин бутунлай йўқ бўлиб кетиши учун кўпроқ шарт-шароит яратилади. Ўзбекистон аҳолиси кўпчилигининг фикри ҳам шундайлигини биламан. Жамиятимизда демократик ислоҳотларни қанчалик кўпроқ амалга оширсак, аҳоли ижтимоий ҳаётга қанчалик кенгроқ жалб этилса, одамлар шу жамиятда юз бераётган жараёнларнинг моҳиятини чуқурроқ англаб, сиёсий онги ошиб борса, баъзан сунъий равишда бўрттирилаётган бу муаммолар ўз-ўзидан барҳам топиб, жамиятимиз ҳастидан чиқиб кетишига ишонч шунча кўпроқ бўлади.

Савол: Ўзбекистон Республикаси хорижий сармояларни жалб этиш нуқтаи назаридан собиқ Иттифоқ ҳудудидаги кўп давлатлардан ижобий фарқ қилади. Бу соҳада эришилган натижаларни умумлаштириб келгуси режаларингизни айтиб бера оласизми?

Жавоб: Аслида биз ўз йўлимизни, иқтисодий турмушдаги ислохотларимизнинг аниқ дастурини белгилаётганимизда Ўзбекистон иқтисодиётининг ҳаддан ташқари бузилган тузилмаларини катта сармоялар жалб этмай туриб, иқтисодиётга кўп маблағ сарфламай туриб қайта ташкил этиш, ўзгартириш мумкин эмаслигини жуда яхши тушунган эдик. Чунки тарихан шундай вазият вужудга келдики, Ўзбекистон СССР таркибидаги хом ашё етказиб берувчи республика бўлиб қолган эди. Мен буни кўплаб мисоллар билан кўрсатиб беришим мумкин. Бунинг устига, кўп одамлар шу мавзу теварагида ҳозир бошқача тасаввурда, хомхашёларга берилмоқда.

Ўзбекистон ҳақиқатда ҳам табиий хом ашё захираларига бой. Мен уларни ҳозир санаб ўтирмайман, ўзларингиз яхши биласиз. Негакки, Ўзбекистоннинг бойлигини санай бошласанг, баъзи бировларнинг ичи куяди... нега шундай, билмадим? Ҳар ким уз билганича тушунади, ҳар кимнинг ихтиёри ўзида... ҳали қазиб олинмаган фойдали қазилмалар, минерал хом ашёлар, қишлоқ хўжалиги борасидаги имкониятлар, ниҳоят, одам ва меҳнат кучи захиралари — буларнинг барчаси жамият манфаатлари, миллати ва динидан қатъи назар, Ўзбекистонда яшайётган бугунги ва эртанги авлод фаровонлиги учун ишлатилиши лозим. Буни фақат инвесс-

тиция йўли билан ва бу инвестицияларга қулай шарт-шароит яратиб, уларга ишончли кафолат беришимиз орқалигина амалга ошириш мумкинлигини жуда яхши тушунамиз.

Инвестиция ҳам ўз-ўзидан келиб қолмайди. Мана, кеча Борис Николаевич "биласизларми, биринчи июлгача инвестиция келмайди, чунки одамлар сайлов натижасини кутишяпти..." деб айтди. Менимча, инвестиция ўз-ўзидан йўналишини ўзгартирмайди. Мен буни ўз тажрибамдан келиб чиқиб гапиряпман. Беш йилдан бери Давосга бориб, йирик фирмаларнинг таниқли вакиллари билан учрашаман. Ўзбекистонга келишганда ҳам улар билан учрашаман. Мамлакат раҳбарининг улар билан қизиқиши, агар билсангиз, уларга бўлган ҳурмат-эҳтиром белгиси ва маълум даражада уларнинг фаолияти учун кафолат ҳамдир.

Хуллас, сармоялар бир йил — ярим йил ичида ўзининг йўналишини ўзгартирмайди. Улар жуда қийинчилик билан ва узоқ вақт мобайнида белгиланади. Сармоядор — капитал эгаси. Сармоядорлар — бор бойлигини бир кунда йўқотиши ҳам, ундан фойда кўриши ҳам мумкин бўлган кишилардир. Умуман олганда, иқтисод қонуни шундан иборатки, капитал капитални кўпайтириши керак. Сармоядорлар фойдали тарзда маблағ қўйиб, ундан қўшимча фойда олиш мумкин бўлган майдонни қидиради. Капитал шунчаки ҳаракатсиз ётмайди. Бир пайтлар сиёсий иқтисод фанида қандайдир англаш қийин бўлган даромадлар ҳисобига яшайдиган рантьелар ҳақида ўқиган эдик. Бироқ мен, мисол учун, бугунги кунда Францияда ҳам, Германияда ҳам, Буюк Британияда ҳам

бундай рантьсларни учратганим йўқ. АҚШда ҳам кўрганим йўқ. Ҳамма бизнес қилишни, яъни бойлигига бойлик қўшишни истайди.

Бу сармояларни жалб қилиш учун шароит яратилиши керак. Бу, албатта, энг аввало сармоядорнинг мазкур минтақада мавжуд сиёсий барқарорликка, бу давлатда қабул қилинган қонунлар, ҳуқуқий меъёрлар ҳар бир капитал эгаси олишни истаган фойда, даромадни кафолатлашига ишончи комил бўлишига боғлиқ. Шунинг учун ҳам узоқ танлайди. Мисол учун, японлар бизни 3—5 йил мобайнида кузатишди. Энди, мана бугун айтишим мумкинки, ниҳоят япониялик хусусий сармоядорларнинг Ўзбекистонга кириб келишига имкон берадиган "дарча" очиляпти. Уни ким очяпти, дсб ўйларсизлар? Энг аввало, "Мицуи", "Мицубиси", "Тойота" ва бошқа капитал эгалари очмоқда. Бироқ Японияда жуда қизиқ тартиб бор — у ерда давлат ташкилотлари ўзларининг сармоядорлари, банклари қайси минтақа маблағ қўйишда қай даражада истиқболли эканини яхши аниқлаб олиши учун уларга малакали ахборот бериш устида жиддий иш олиб боради.

Яна такрорлаб айтаман, у ерда хусусий фирмаларнинг ўзигина эмас, давлат ташкилотлари, ҳатто ҳукумат вазирликлари бу масалалар билан жиддий равишда шуғулланади. Кўп йиллар мобайнида Ўзбекистондаги вазият, унинг мен айтган талаблар доирасидаги имкониятлари ўрганилди. Ана шундан кейингина бу сармоялар мамлакатимизга кириб келмоқда.

Бугунги кунда яна бир масала мавжуд: собиқ шўролар ҳудудидаги айрим давлатлар кейинги йилларда уларга миллиардлаб доллар келганини такрорламоқда, айримлари эса уларга

сармоя келмаётганидан нолимоқда. Назаримда, Ўзбекистон бу масалада тўғри йўл танлаган. Капитал, сармоя бирон-бир мамлакатга умуман кириб келмаслиги керак. Капитал, сармоялар иқтисодийтимиз тузилмаси хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистонга энг кўп фойда берадиган муайян лойиҳаларга берилиши тўғрилигига бизнинг ишончимиз комил.

Бундан беш йил бурун биз Ўзбекистонда қайси соҳалар устувор бўлиши лозимлигини белгилаб олган эдик. Устуворлик нима дегани? Устуворлик — иқтисодистдаги бир ҳалқа. Айни шароитда уни тортиб олиш билан барча иқтисодий соҳаларни бир-бири билан боғлаб турган улкан занжирни тортиб олиш мумкин. Бизда мана шу устуворликлар муайян соҳалардаги лойиҳалар шаклини олган. Бу лойиҳалар эса бундан тўрт йил муқаддам тузилган эди. Биз ҳар йили уларни янгилаб тураемиз.

Бизда Истиқболни белгилаш ва статистика давлат қўмитаси бор. Яқинда россиялик бир шарҳловчи уни қандайдир бир аждаҳога тенглаштирибди. Дарвоқе, қачондир ҳамма ҳам шу йўлга киради.

Истиқболни белгилаш ва статистика давлат қўмитаси нима дегани? Биз давлат режа қўмитасини тугатиб, уни статистика билан боғладик. Статистикасиз бирон-бир нарсани белгилаб бўлмайди. Одамлар статистика тайёрлаб берган таҳлилий материаллар асосидагина истиқболни белгилаш билан шуғулланади.

Дарвоқе, статистика хусусида. Бугунги кунда собиқ шўролар ҳудудидаги статистикага гоҳида унча ишониш қийин. Чунки, ҳар бир мамлакат ўзининг статистикасини яратяпти. Бизнинг статистикамизга ишонса бўлади —

бизнинг халқаро валюта жамғармаси билан ҳамкорлигимиз статистикамиз тўғрилиги гаровидир. Халқаро валюта жамғармаси, Жаҳон банки статистикадаги бирон-бир сохталикни кечирмайди. Миллий даромад, ялпи маҳсулот, инфляция суръатлари ва нарх кўрсаткичларини оширадиган дсфляторлар ҳисоб-китоб қилинганда Валюта жамғармаси ва Жаҳон банкининг мутахассислари теран тадқиқот ўтказишади.

Шунинг учун ҳам биз гапираётган устуворлик ва лойиҳалар сармоядорлар учун қулай унсур ҳисобланиб, юртимизга эртанги кунда ҳам хорижий мамлакатлардан капитал ва сармоялар кириб келишига асос бўлиб хизмат қилади. Бироқ биз бу кредитлар қотиб қолган, яъни биз олаётган фоиз билан белгиланадиган истиқболдаги ҳисоб-китобга асосланишидан манфаатдор эмасмиз. Бу тор мақсад эмас. Агар биз ким биландир ёки қандайдир банк билан 10 фоиз фойдаси билан 1 миллиард доллар олишга шартнома тузган бўлсак, буни ютуқ деб бўладими? Бу, аслини олганда, ўзбеклар айтганидай, бўйнига арқон солиб, кейин уни ўша сармоядорнинг қўлига тутқизишдай гап. Бундай бўлмаслиги керак. Умуман, агар биз ўзимизнинг сармоя ва ресурсларимиздангина фойдалансак яхши бўларди, албатта. Лекин бунинг иложи йўқ. Ҳозирча ташқаридан келадиган сармояларсиз ишимиз олга силжмайди. Бироқ, Ўзбекистонга сармоялар давлат, ҳукумат кафиллигисиз келганида янада яхши бўларди.

Бизда лойиҳаси бўлган фирма, тузилма бор дейлик. Бу лойиҳани амалга ошириш учун фирманинг ўзи сармоя жалб этади ва ўзи бўлажак ишлаб чиқариш асосида ҳисоб-китоб

қилади... Бизнинг ишимиз эса бу сармоянинг сўмга алмаштирилишини, бу қўшма корхонадан олинадиган даромад қаттиқ валютага айлантириб жўнатилишини таъминлашдан иборат. Бу — менинг вазифамга киради. Бошқа ҳамма ишда эса фирма, ҳар бир тармоқ, ҳар бир корпорация барча масалаларни ўзи ҳал қилиши энг яхши йўл бўлур эди.

Ўтган йили биз, Ўзбекистон 1 миллиард Америка долларини ўзлаштирдик, таъкидлаб айтаман, ўзлаштирдик. Ҳозирги кунда амалга оширилаётган лойиҳаларни оладиган бўлсак, мен уларни ҳисоблаётганим ҳам йўқ. Тўғри, айрим кишилар уларни ҳисоблаб чиқиб, мамлакатимизда умумий қиймати шунча доллар турадиган мана шунча лойиҳа амалга оширилмоқда, дейишни ўз бурчи ҳисоблайди. Такрор айтаман, биз 1 миллиард доллар ўзлаштирдик. Бу кўпми, ё камми? Мен бу саволга бир хил аниқ жавоб бермоқчи эмасман. Ҳозирги пайтда қўлимизда қанча кўп ва жозибали лойиҳалар мавжуд бўлса, юртимизга шунча сармоя келиши керак. Биз уларга аввало барқарорлик, сиёсатимизнинг ўзгармаслиги нуқтаи назаридан кафолатни таъминлашимиз лозим.

Бу масаланинг бир нозик томони бор. Масалан, агар қўшма корхона барпо этиластган бўлса, унинг ҳозирги пайтда амал қиластган қандайдир қонун меъёрларига асосан барпо этилиши, ана шу қонунга таяниши табиийдир. Агар ўн йил давомида олдинги қонундан фарқ қиладиган янги қонунларни қабул қиладиган бўлсак, бу ҳолда мазкур фирма ўн йил давомида унинг даромадларига кафолат берадиган олдинги қонун меъёрлари асосида ишлаш ҳуқуқига эгадир. Олдинги ажратма, фойда меъ-

ёрлари, биз барпо этаётган имтиёзлар — буларнинг ҳаммаси тадбиркорлар учун ўн йил давомида сақланиб қолади. Мамлакатимизга сармоялар келишига йўл очган омиллардан бири ана шу. Қўшма корхоналарни 5 йил давомида, айрим ҳолларда эса 7 йилгача фойдадан олинадиган солиқдан, шунингдек тарифлар ва божлардан озод қиламиз.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистонда амалга оширилаётган лойиҳалардан қайси бирини ажратиб кўрсатишим мумкин? Андижонда Жанубий Корсянинг "ДЭУ" фирмаси билан ЎзДЭУ автомобиль заводи барпо этилаётганини айтиш мумкин. Бу лойиҳанинг қиймати жуда катта, ярим миллиард доллардан кам эмас. Бу корхона "Фифти-фифти", яъни "эллигу-эллик" деган қоида асосида барпо этилмоқда. Сармоянинг 50 фоизини Ўзбекистон, 50 фоизини эса "ДЭУ" фирмаси ажратган. "ДЭУ" фирмасининг ўзи эҳтимол қандайдир заём маблағларини жалб этгандир, лекин бу бизга тааллуқли масала эмас. Ёки Бухоро нефтни қайта ишлаш заводини олайлик: унинг қиймати 350 миллион доллар. У ҳам "фифти-фифти" қоидаси асосида барпо этилмоқда: сармоянинг 50 фоизи бизники, 50 фоизи уларники. Ана шундай йирик лойиҳалардан ҳар бири юзасидан Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарорини қабул қиламиз, унда фирмаларнинг имтиёзларига, уларнинг истиқболларига кафолат берамиз. Шугина эмас. Яқинда парламентнинг навбатдаги мажлисида сиссий кафолатни таъминлайдиган, Ўзбекистонга уз сармояларини сарфлашга тайёр турган фирмаларга фақат молиявий иқтисодий кафолат эмас, такрор айтаман — сиссий кафолатни ҳам таъминлайдиган тегишли қонунлар

қабул қилинди. Саволингизга жавобимни яқунлар эканман, яна бир бор такрорламоқчиман: биз эртага — 1996-97 йилларда мамлакатимизга жуда катта сармоялар келади, деб хомхаёлга берилаётганимиз йўқ. Биз аниқ лойиҳаларни, масалан, ёқилғига доир аниқ лойиҳаларни кўзда тутиб ишляпмиз. Ўзбекистоннинг ёқилғи-энергетика мустақиллиги тўғрисида гапирамиз. Хўш, бу жиддий лойиҳами? Ҳа, жиддий лойиҳа. Биз 3 йил давомида шунга эришдикки, 1996 йилда четдан бирор тонна бўлсин нефт сотиб олмаймиз. Бир вақтлар пахта толамизнинг тахминан ярмини нефтга алмаштиришга мажбур эдик. Эндиликда бу пахта толасини жаҳон бозорига чиқараяпмиз. Бу — Ўзбекистонда 1996 йилда миллий валютамиз қаттиқ валютага эркин алмаштирилишига эришамиз, деб айтишимизга имкон берадиган янги валюта манбаидир. Бу шунчаки сўз эмас. Сиз менга бундай савол берганингиз йўқ, лекин мен сизга шуни қатъий айтишим мумкинки, 1996 йилда Ўзбекистонда миллий валютамиз тўлатўкис эркин алмаштириладиган, мамлакат ичкарисида эркин алмаштириладиган бўлади.

Бу ҳисоб-китобларимиз нималарга асосланган? Улар аввало бизнинг тасарруфимизда бўлган ҳақиқий манбаларга асосланган. Мен уларни қисман айтиб ўтдим — пахтани жаҳон бозорида сотаяпмиз. Бизнинг қўлимиздаги олтин ҳамда, энг муҳими, биз ҳар томонлама рағбатлантираётган экспорт ана шундай манбалардандир. Дарвоқе, экспорт хусусида ҳам шундай масала бор. Бизнинг қонунчилигимиз, битта қонун эмас, балки бир неча қонун ўзаро боғлиқ ҳолда экспортчиларимизга, экспорт учун ишляётган барча корхоналарга фойдадан олинадиган

солиқни 50 фоиз қисқартиради. Бундай имтиёз яна қайси мамлакатда кўргансиз? Бу жуда яхши, корхоналарни экспорт учун маҳсулот ишлаб чиқаришга қизиқтирадиган имтиёз. Бундан ташқари, корхона ўз маҳсулотини оз бўлса ҳам четга сотиши учун биз яна ўнлаб шароитларни яратиб беряпмиз. Экспорт қилиш оз-оздан бошланади, сўнгра аста-секин изчил жараёнга айланади, фойдаси сезилади.

Айрим мамлакатларда шундай иш тутишади, маҳсулотни четга сотишдан тушган валютанинг ҳаммасини миллий валютага алмаштириш учун Марказий банкка олиб қўйишади. Бизда эса атиги 30 фоизи олинади. Биз бунга узоқ вақт давомида эришдик, лекин эндиликда унга қатъий амал қиляпмиз. Эртага эса бу кўрсаткични яна камайтирмоқчимиз. Биз валютанинг эркин алмаштирилишига эришсак, яъни бизда валюта биржамиз учун доимий ишлайдиган манба яратилса ва шу пулимизни эркин алмаштириш имкониятига эга бўлсак, бу иш амалга ошади.

Биз ишлаб топилган маблағларни мажбурий равишда давлат ихтисрига олиб қўйиш билан шуғулланаётганимиз йўқ. Ҳисоб-китобларимизнинг кўрсатишича, ўтган йили валюта биржамиз орқали 1,5 миллиард Америка доллари ўтди. 1996 йилда бу рақам 2,6 миллиард долларга стади.

Баъзиларингиз бюджет билан қизиқдингиз, ҳатто бюджетга доир рақамлар нима учун эълон қилинмайди, дсб ажабландингиз. Сиз мендан сўранг, бюджет қасрда эълон қилинганлигини айтиб бераман, иккинчидан, агар қизиқсангиз, бюджетнинг ҳар бир моддаси бўйича аниқ рақамларни келтиришим мумкин.

Шуни айтмоқчиманки, конвертация тўғрисида гап борганида, бу аниқ рақамлар, ҳисоб-китоблар билан мустаҳкамланади. Бюджет тасдиқланаётганда ана шу ҳисоб-китобларнинг ҳаммаси кўзда тутилган ва уларнинг ижро этилиши кафолатланади.

Ўзбекистоннинг йўли тўғрисида тўхталадиган бўлсак, гап бирор модел ҳақида бормаслигини яна бир бор айтиб ўтмоқчиман. Бизнинг йўлимиз, бюджетни шакллантиришнинг ўз усулларимиз бор. Мустақиллигимизнинг 3—4 йили ичида улар ўзини оқлади. Агар сиз буни "модел" деб аташни хоҳласангиз, майли "модел" бўла қолсин. Айрим газеталарингиз: Ўзбекистон Ўрта Осиё "йўлбарси" деб ёзиб, Жануби-Шарқий Осиёдаги айрим мамлакатларга ўхшатмоқда. Бу ҳам уларнинг ўз иши.

Кеча Борис Николасвич ўз нутқида айтган бир фикр менга маъқул бўлди. Биз ислоҳот тарафдоримиз, лекин жуда қимматга тушадиган ислоҳот тарафдори эмасмиз. Ҳақиқатан ҳам ислоҳотлар ислоҳот учун эмас, балки халқ манфаати учун амалга оширилади. Шу сабабли биз босиб ўтган босқич танлаб олган йўлимизнинг тўғрилигини тасдиқламоқда, деб ҳисоблайман.

Савол: Жаноб Президент, сўнгги вақтда собиқ Совет Иттифоқи мамлакатларида коммунистик партияларнинг обрўси ва таъсири кучая бошлаганини ҳамма яхши билади. Мен Ҳамдўстликда Коммунистик партия обрўси ўсмаётган атиги иккита республикани биламан. Бу — Туркменистон билан Ўзбекистондир. Бунинг сабаби нимада? Бу ерда Ўзбекистон компартияси қайта тикланиши мумкинми?

И. КАРИМОВ: Саволингизга савол билан жавоб берсам майлими? Сиз Зюгановни коммунист деб ҳисоблайсизми?

ЖУРНАЛИСТ: Ҳар ҳолда, уни ҳамма коммунист деб атайдди.

И. КАРИМОВ. Ҳа, коммунистлар партиясини қайта тиклаш жарасни кечмоқда, айрим мамлакатларда эса у компартия деб аталаяпти. Россиянинг ўзида, менимча, ўзини компартия деб айтадиган учта ёки тўртта партия бор. Шунини айтмоқчиманки, уларнинг пайдо бўлиши, уларнинг қайтадан оёққа туриши — мен бу сўзни онгли равишда ишлатаяпман — аввало Россиянинг ўзида ва бошқа республикаларда амалга оширилаётган ислохотлардаги хатолар туфайлидир.

Россия заминига унга ёт бўлган моделлар келтирилиб жорий этилгани, ислохотлар йўли, бироз шошма-шошарлик билан, ўйламай амалга оширилгани, мени кечирасизу, ижтимоий сафсатабозликнинг бош кўтариши учун қулай шароит яратди.

Мафкура тўғрисида гапирадиган бўлсак, мен "Известия" да жуда саводхонлик билан ёзилган батафсил мақола ўқидим. Зюганов компартиясининг дастурини таҳлил қилувчи бу мақола муаллифининг номини айтмайман. Унда мазкур партия с социал демократик партия бўлиши керак ёки эртага ўзининг ҳақиқий қиёфасини кўрсатади ва аҳоли томонидан қўллаб-қувватланмайди, дейилган. Мен бу хулосага тўла қўшиламан.

Ҳозирги пайтда бу ижтимоий сафсатабозлик ҳеч нарсани таклиф қилмай фақат танқид

қилишга асосланган. Бир вақтлар очликдан, жиноятчиликдан кафолатланган, билим олиш, тиббий жиҳатдан таъминланиш имконига эга бўлган, ҳеч ким рад этмастган ижтимоий кафолатлар нуқтаи назаридан оддий кишилар наздида социализм, социалистик қоидаларнинг ижобий томонлари бор эди. Ана шу кафолатларни одамлар ҳозир орзу қилмоқда, улар нурафшон бўлиб кўринмоқда, ҳозирги шароитда бу одамларда, бой-бадавлат яшамаган бўлсалар ҳам ҳар ҳолда, ҳозир жамият бошидан кечираётган инқироз бўлмаган ўтмишни қўмсаш туйғулари пайдо бўлмоқда. Мен яна бу сўзни кўп жиҳатдан онгли равишда такрорламоқдаман. Биринчидан, саноат, индустрия қуввати пасайиши, ишлаб чиқаришнинг камайиши нуқтаи назаридан жамият инқирозга учради, маънавий ҳаётда инқироз бошланди. Мен бу жиҳатларни ўзаро боғлиқ дсб биламан. Буларнинг ҳаммаси одамларни Россияда эҳтимолки ёт кучларнинг ёрдами билан жорий этила бошлаган мутлақо жозибасиз бўлган янгиликлардан бездирмоқда, шу сабабли ана шундай вазиятда ҳеч нарсани таклиф этмай танқид қилувчилар ҳам яхши одам бўлиб кўринади. Шу боисдан меннинг ишончим комилки, Россияда амалга оширилаётган ислоҳотлар йўли бироз юмшатиlsa, Россиядаги ислоҳотлар инсонпарварлик тусига киради. Беш йил ичида эмас, эҳтимолки ўн йил ичида ҳамма учун мақбул бўлган, Европа ва жаҳон ҳамжамиятига қўшила оладиган маърифий давлат вужудга келар. Буларнинг ҳаммасини аҳоли мутлақо тўғри дсб қабул қилади. Ҳозирги пайтда коммунистик гоялар қайтадан тикланаётган ижтимоий замин эса ўз-ўзидан йўқ бўлиб кетади. Чунки мени Зю-

гановнинг рўпарасига ўтқазиб қўйишса, мен билан баҳслашиш унга жуда қийин бўлади. Биласизми, нима учун қийин бўлади? Чунки мен бу тизимнинг авра-астарини яхши биламан. Зюганов — тарғиботчи. Зюганов — КПСС Марказий қўмитасининг мафкура бўлимида ўтирган одам. Мен эса хўжалик ходимиман.

Мен давлат план комиссиясида йигирма йил ишладим, уч йил молия вазири бўлдим, Москва-нинг, собиқ Иттифоқнинг, барча вазирликларнинг, барча план комиссиялари, Молия вазирлиги, давлат таъминоти ва бошқа идораларнинг ҳамма кабинетларини кўрганман... Буларнинг ҳаммасини жуда яхши биламан, марказдан режалаштиришнинг нақадар мустақамлигини ҳеч бўлмаса Ўзбекистонда ҳаммадан яхшироқ биламан. Ўша моделнинг жозибдорлиги тўғрисида мен билан баҳслашиб кўришсин. Масалаларни ҳал қилиш учун идорама-идора югуришга тўғри келарди. Ҳозир ўша тартиб қайтадан тиклангани бўлса, одамлар бундан ҳайратланибгина қолмайди, балки ғазаб келади. Шунинг учун ҳам сиз қаердадир, қандайдир республикаларда, жумладан Россияни ҳам кўзда тутиб, компартияни қайта тиклаш учун замин ҳозирланаётгани ҳақида савол берсангиз, мен буни вақтинчалик ҳодиса деб ҳисоблайман.

Энди Ўзбекистон ҳақида. Биласизларки, Ўзбекистонда коммунистик партия бор эди. Ўзим ҳам унинг аъзоси бўлганман. Шу билан бирга мен Ўзбекистонда коммунистик ғояларни кўтариб юрганлар йўқ эди, деб айта оламан. Бизда барча машҳур "бажарамиз" ибораси нуқтаи назаридангина коммунист эди. Айтилган ҳамма нарсани бажарамиз, дейиларди.

Агар Ўзбекистон тарихини 1918 йилдан, бу ерга большевиклар келган пайтдан бошлаб кўзатишса, бу ишга жиддий қизиқсаларингиз, бир эслаб кўринглар, агар Ўзбекистонда коммунистик партия тепасида кимлар турган? У ерда биронта ўзбек бўлганми? "ТуркЦИК" тепасида кимлар турган. У одамларнинг барчасини бу ерга Ленин юборган эди-ку. Улар бу ерга келишган, юқори лавозимларни эгаллашган, кейин, агар одамларнинг бирон-бир миллий томони намоён бўлса, уларни отиб ташлашган. Йигирманчи йилларда "босмачилик" учун таъқиб қилишган, 37 йилда бутун раҳбариятни тўлиқ тугатишган. Урушдан кейинги даврни олайлик. 1983 йилда Рашидов вафот этганидан кейин "лигачёвчилик" даври бошланди. Аслида "горбачёвчилик" деб аташ тўғрироқ бўларди, чунки у буни усталик билан Лигачёвнинг слкасига ағдарган эди. СССР Олий Совети депутаты нишонини тақиб юрган кишиларни, ҳеч виждони қийналмай ҳибсга олинган экан, бригадирни ҳибсга олиш учун, гўё у бирон еққа қочиб кетадигандай, итлар билан ертолётларда қишлоқларга қўнилган экан, "Пахта иши", "Ўзбеклар иши" ниқоби остида Ўзбекистонда жуда кўп одам қамалган экан, айтинглар-чи, шуларнинг барчасидан кейин бу масалаларга бизнинг муносабатимиз қандай бўлиши мумин? Шунинг учун ҳам, сизнинг бизда ва Туркманистондаги ҳолат ҳақидаги саволингизга, аслида мен бизни бошқа давлатлар билан таққосламасликни истар эдим, бизни қандай бўлсак шу ҳолимизча кўриш керак, Ўзбекистон — Ўзбекистонлигини унутмаслик керак, хуллас, шу муносабат билан саволингизга жавоб бериб айтаманки, бизда

миллий коммунистик партия тузиш учун ижтимоий замин, мен ҳатто миллий замин деган бўлардим, бундай замин йўқ. Бизда Зюганов ва Шейнинлар олиб келган партия бўлмайди.

Шунинг учун ҳам бизни кимларнидир сиқиштиряпти, кимларнидир чеклаб қўяпти, деб ўйламанглар. Фақат тарихимиз, яқингинадаги тарихимиз халқимизнинг коммунистик партияга меҳри йўқ эканини кўрсатиб турибди.

Савол: Сиз мамлакатингизда мулк эгаларига суянилишини айтиб ўтдингиз. Бизда, Россияда энг бой одамлар — мулк эгалари — банкирлар ҳисобланади. Бироқ, менинг билишимча, сизларда атиги 2 та хусусий банк бор экан. Давлат банкларига суяниш — давлат сиёсатими?

Жавоб: Кечирасиз-у, сиз иккита саволни бир-бирига қарама-қарши қўйдингиз. Биз мулкдорлар синфи ҳақида гапирганда банкирларнигина назарда тутмаймиз. Биз асосан ўрта синф ҳақида гапиримиз. Дарвоқе, мен сессияда нутқ сўзлаганимда, сизлар бу нутқ билан танишишларингиз мумкин, мулкдорларнинг ўрта синфини назарда тутган эдим. Европада ҳам, бутун дунёда ҳам ҳозир мулкдорларнинг ўрта синфи — кичик ва ўрта бизнесни қўмсаб қолишган. Бу маънода ҳам бизнинг фикримиз қатъий: мулк эгаси бўлиш керак. Бироқ, айти пайтда, мафкурамизда, жамиятни ислоҳ қилишга принципиал қарашларимизда биз ўта бой ва ўта камбағаллар бўлишига қатъиян қаршимиз. Биз бу тўғрида баёнот бериш билангина шуғулланаётганимиз йўқ, аксинча, муайян давлат сиёсатини амалга оширяпмиз.

Ўзингиз ўйланг: одамларнинг турли қатламлари даромади ўртасидаги фарқ 40 маргана ташкил қилишига йўл қўйиб бўладими ахир? Бунга йўл қўйиб бўлмайди. Сизларда бу назорат қилинмайди, давлат буни кузатмайди. Шунинг учун ҳам "янги руслар" деган қатлам пайдо бўлган. Мен умуман бу номга қаршиман. Бу қандай ном ўзи? Ким буни ўйлаб чиқарган? Нима учун "янги руслар"? "Эски руслар", "янги руслар" дсб бўладими? Эҳтимол, "эски руслар" ҳар қандай ахлоқ ва маънавият бобида "янги руслар"дан яхшироқдир?

Бизда энг паст ва энг юқори маош оладиганларнинг 10 фоизи ўртасидаги нисбат бирга олтини ташкил қилади. Биз солиқ тизими орқали буни назорат қилиб турамыз. Сизларга "Маҳалла" дастури тўғрисида гапириб беришган бўлса керак. Бу дастур бўйича Молия вазирлиги тизими орқали ўз-ўзини бошқариш органларига маблағ ўтказилиб, маҳалла қўмиталари орқали тақсимланади. Чунки кимнинг қандай яшаётганини маҳалла фаоллари яхши билади. Серфарзанд оилаларга ёрдам кўрсатиб турилади, давлат пенсиялар даражаси турмуш даражасига мос бўлишини назорат қилади ва ҳоказо.

Биз шу тариқа ўта қашшоқ ва ўта бойлар бўлмаслигини назорат қилиб борамиз. Дарвоқе, жаҳон тажрибасида буни назорат қилиб турадиган давлатлар талайгина. Мисол тариқасида Швэция, Австрия сингари мамлакатларни келтирсак бўлади.

Хуллас, саволингизнинг биринчи қисмига оддийгина жавоб бериб шуни айтмоқчи эдимки, ҳа, биз мулкдорлар синфи тарафдоримиз, бироқ

айни пайтда ҳам ҳамма нарсага эга, ҳам барча нарсдан маҳрум одамлар бўлишига қаршимиз.

Республикада банк тизими ҳам ислоҳот қилинмоқда. Шунини айтишим лозимки, унинг натижалари ёмон бўластгани йўқ. Бизда Россиядаги сингари дастлабки сархушлик пайтида икки мингта банк ташкил этилиб, уларнинг кўпчилиги бугунги кунда ё фаолиятини тўхтатишга ёки бирлашишга мажбур бўлганидек ҳол кузатилмайди. Банк тизимини ислоҳ қилиш жараснида аралаш модели кучга кирди. Кўпгина тижорат банкларида давлат ўз улушига эга. Яъни бирон-бир банкни ташкил этар экан, давлат бу банк акцияларининг, унинг асосий жамғармасининг қандайдир қисмини ўз қўлида сақлайди. Ҳозир давлат тижорат банклари ҳам барпо этилган.

Хусусий банклар ҳам бор. Оддий тижорат банклари ҳам бор. Бу банклар ўртасида ҳеч қандай қарама-қаршилиқ йўқ. Мен мулкдорлар синфи ўсиб бориши билан хусусий банклар сони ҳам кўпайиб боради, дсб ўйлайман. Бугунчалик уларнинг кўпайишига ижтимоий асос, улар вояга стиши учун зарур замин йўқ. Биз ҳамма нарса мантиққа бўйсунуши, ҳар бир нарсанинг асоси бўлиши лозимлигини яхши англаймиз.

Бизда бугунги кунда тижорат банклари ва давлат тижорат банклари бор. Марказий банк бор. Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки бор. У давлат тижорат банки ҳисобланади. Яъни биз унда ўз улушимизга эгамиз, банкнинг ўзи ҳам асосий жамғармада ўз капиталига эга.

Яқинда "Асака" дсб номланган банк очилди. Сизлар бу банк тўғрисида маълумотга эга бўлишларингизни истардим. Сизлар албатта,

йилига 180 мингта снгил автомашина чиқарадиган "ДЭУ" автозаводи Асакада қурилаётганини. биз "Асака" дсб ном берган банк шу заводга хизмат кўрсатишини, унинг операцияларини амалга оширишини бирданига таққослаб кўрдинглар, албатта.

Бироқ, бу банкнинг асосий вазифаси сал бошқачароқ. Биз давлат тижорат банки ташкил этиб, унга давлатнинг, ҳукуматнинг пулини қўйдик. Нима учун? Эртага, конвейердан машиналар чиқа бошлаганида Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқароси бу машиналарни сотиб олишига шароит туғдириш учун шундай қилдик. Мен тахминий рақамлар келтираман. Айтайлик, энг яхши моделдаги машинанинг нархи 10 минг доллар туради. Бизнинг мўлжалимизга мувофиқ, халқ банки қўйилган маблағлар, киримлар, аҳоли жамғармаларининг бир қисмини, тахминан олсак, машина нархининг 25 фоизини йиғиш мумкин. "Асака" банки бу фуқарога кредит беради, қолган 75 фоизни у 10 йил давомида энг кам йиллик фоиз асосида тўлайди.

Шундай қилиб, фуқаро 2,5 минг долларга энг яхши русумли машина сотиб олиши мумкин. Қолган 10 йил давомида қарзидан қутилади. Бунинг учун айланма капитал, яъни Ўзбекистоннинг мана шу машинани сотиб олишга ҳаққи бор ҳар бир фуқароси манфаати йўлида бундай операциялар ўтказишимизга имкон берадиган капитал керак эди.

Сизлар биз ҳар бир фуқаро 10 йиллик муддатга кредит олиши учун шароит яратадиган айланма капитал сифатида таклиф этаётган бу пулни қасрдан олганимизни сўрарсизлар?

Биз қазиб олаётган олтинлар-чи? У — халқ бойлиги. У халқимизнинг, Ўзбекистонда яшаётган фуқароларнинг мулки. Айтайлик, биз бу олтинни сотиб, пулини бу банкка қўйдик. Ҳар бир фуқаро бу банк воситасида уз улушини олади. Яъни, унинг бу олтинда ўз улушига эга бўлишига ҳаққи бор. Шу тариқа биз бу капитални ҳар бир кишига имтиёзли нархларда машина сотиб олиш имконини берадиган айланма капиталга айлантирамиз.

Мен сизларга биттагина банкни айтиб бердим. Бунақа банкларимиз кўп — "Савдогар-банк", "Ғаллабанк", "Пахтабанк" ва ҳоказо... Бугунги кунда бундай банклар. менимча, 25 тадан зиёд. Бироқ, ҳозир собиқ шўролар ҳудуди матбуотида ёзилаётганидек, кўпчилик мамлакатларда, ҳатто Болтиқбўйи мамлакатларида ҳам кўпгина банклар бугунги кунда банк ишида, капитал оламида пайдо бўлаётган меъёр ва рақобатларга бардош беролмагани учунгина ўз фаолиятини тўхтатишга мажбур бўлмоқда.

Шунинг учун ҳам саволингизнинг иккинчи қисмини биринчи қисмидан ажратишни таклиф қилган бўлардим. Бизда ҳам банкирлар катта пул олади. Дарвоқе, собиқ шўролар ҳудудидаги биронта мамлакатда бундай имтиёзлар яратилгани йўқ. Мана, мисол учун, биз жамғарма банкни халқ банкига айлантирдик. Бугунги кунда дсярли ҳар бир қишлоқда бу банкнинг филиалларини очяпмиз. Бу банкни беш йил давомида солиқдан озод қилдик. У бюджетга ўз даромадидан бир тийин ҳам бермайди. Нима учун? Чунки у компьютер сотиб олиши, бутун жараёнларини компьютерлаштириши керак.

Ўзбекистонда пул жўнатишнинг электрон тизими ишлаб турганини ҳозир сизларга

айтишим мумкин. Бир кун ичида айтайлик, Тошкентдан Қорақалпоғистонга ва у ердан Тошкентга 7 марта пул ўтказиш мумкин. Бу соҳада ҳеч қандай муаммо йўқ. Биз бунга қандай эришдик? Бунга банклар бюджетга ўтказиши лозим бўлган пулни уларнинг ўзига қолдириш йўли билан эришдик. Банклар бу пулни ҳозир қаттиқ валютага алмаштироқда, компьютерлар сотиб олмоқда, ҳеч бўлмаса ташқи иқтисодий фаолият миллий банкимизга бориб, у қандай жиҳозланганини, у ерда қандай операциялар амалга ошириляётганини кўришингиз мумкин.

Биз қисқа вақт ичида ҳар қандай бозорнинг асосини ташкил этадиган бундай тизимни барпо этганимиздан хурсандмиз. Яхши ривожланган банк, суғурта, молия тизими бўлмаса, бозорнинг ёрдамчи тармоқлари тўғрисида гапириш мумкин эмас. Ҳозир биз бозор ёрдамчи тармоқлари аҳамиятини аввалгига нисбатан чуқурроқ англай бошладик: бу — банк, молия, суғурта, агар лозим топсангиз, аудитор хизмати, консалтинг ҳамда бозор учун энг яхши шарт-шароитларни таъминлаши лозим бўлган бошқа тизимлардир.

Шу сабабли бизда банклар давлат мадади билан ривожланмоқда, ўтиш даврида банкларнинг ривожланишига давлат ёрдам бериши зарур, дсб биламиз.

Савол: Бюджетнинг даромадлар ва харажатлар қисмини айтиб берсангиз. 1996 йилда бюджетнинг ижтимоий йўналиши сақланиб қоладими, ижтимоий харажатларга неча фоиз ажратилган, бюджетда индексация қилиш фонди кўзда тутилганми, бюджетдан неча фо-

изи фуқаролар омонатларини индексация қилишга сарфланади? Раҳмат.

Жавоб: Сизни мутлоқ рақамлар қизиқтиратган бўлса, марҳамат, айтишим мумкин. Лекин мен энг муҳими бунда эмас деб ҳисоблайман. Чунки бизда пулнинг қадрсизланиш жарасни давом этмоқда ва барибир бир йилдан сўнг бошқа рақамлар кўрсатилади. Бюджетнинг даромадлар қисми 142 миллиард 197 миллион сўмни, харажатлар қисми — 155 миллиард 621 миллион сўмни, бюджет камоманди эса 13 миллиард 424 миллион сўмни ски 3,5 фоизни ташкил этади.

Ижтимоий эҳтиёжларга сарф-харажатлар икки моддада кўзда тутилган. Бу ижтимоий соҳа — маориф, соғлиқни сақлаш, маданият, илм-фан, ижтимоий таъминот, яъни аҳолига хизмат қиладиган соҳалардир. Бу соҳаларга бюджет харажатлар қисмининг 37 фоизи ажратилган. Бундан ташқари, биз давлат бюджетида аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тўғрисидаги моддани киритганмиз. Бу — янгилик, бошқа мамлакатлар бюджетида бундай моддани топа олмайсиз.

Савол: Бу модда 1996 йил бюджетигагина киритилганми?

Жавоб: Йўқ, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тўғрисидаги махсус модда бизда деярли 3 йилдан бундан амал қилмоқда. 1996 йилда бюджетдан умумий харажатлар қисмининг 13,4 фоизи шу мақсадга сарфланади. Аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишнинг ўзи нима? Бунга қайси моддалар киради? Масалан, коммунал

хизматга дотация киради. Бизда коммунал хўжалик бўйича дастур тузилганини биласиз. Менимча, бу дастур 2000 йилгача мўлжалланган. Ҳозир аниги эсимда йўқ. Ҳар ҳолда коммунал хизмат учун дотация бу йил учун ҳам сақланиб қолинган. Чунки аҳоли ҳозирги пайтда коммунал хизмат ҳақини тўлатуки тўлашга қодир эмас. Шу сабабли бюджет умумий харажатлар қисмининг 4,4 фоизини шу дотацияга режалаштирганмиз. Болали оилаларга нафақа бериш моддаси бўйича бюджет умумий харажатлар қисмининг 7,3 фоизи айти шу мақсадга сарфланади.

Шу модданинг ўзида кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам кўзда тутилган. Бу ёрдамга бюджет харажатлар қисмининг икки фоизи сарфланади. Пенсия фонди бўйича трансферт — биз уни бир вақтлар дотация деб атар эдик, сўнгра субвенция деб атай бошладик, энди эса бозор иқтисодиётига мос ном билан трансферт деб атаяпмиз. Пенсия фонди бўйича ана шу трансфертга 0,5 фоиз ажратилади.

Бундай трансферт нима учун керак? Корхоналарнинг пенсия фондига ажратмалари етмай қолса, маълум бир даврда пенсияларни бюджет фондидан ўз вақтида тўланишига кафолат тарзида керак.

Шундай қилиб, ижтимоий эҳтиёжларга мўлжалланган 37 фоизни аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишга ажратилган 13,4 фоизга қўшсак, умуман ижтимоий соҳага бюджет харажатлар қисмидан 51,4 фоиз сарфланади. Бу озми ски кўпми? Бошқа давлатлардагига нисбатан кўп бўлса керак. Утган ҳисобот йилдагидан кўпроқ. Чунки 1995 йили аҳолини ижтимоий

муҳофаза қилиш тўғрисидаги модда харажатлар қисмининг атиги 9,6 фоизини, ижтимоий эҳтиёжлар 35,4 фоизни ташкил этганди. Кўриб турибсизки, 1996 йил бюджетда ижтимоий эҳтиёжларга ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилишга маблағни кўпайтирдик.

Бу ерда савол беришди: гўски бизнинг парламентида бюджет моддама-модда кўриб чиқилмай овозга қўйилиб, қабул қилинарми. Тушунаман, ҳар бир журналист қийинроқ, чалкашроқ савол беришни хоҳлайди. Баъзан мен ўзим ҳам журналистларимиздан одатдан ташқари, қийинроқ саволлар беришларини сўрайман... жавоблар ҳамма учун тушунарли бўлсин деб, шундай талаб қиламан.

Шуни айтишим керакки, аслини олганда бюджет умуман деярли йил давомида тайёрланади. Ҳозир 1996 йил бюджетини тасдиқладикми, энди 1997 йил бюджетини тайёрлаш керак. Бу соҳада ўзим ишлаганман, шу сабабли бировларнинг гапига қараб эмас, ўз тажрибамга асосланиб гапиряпман.

Биз валюта фонди билан боғлиқ бўлган ҳозирги пайтда бюджетимизни мазкур халқаро молия ташкилотининг тегишли комиссиялари ва экспертлар бригадалари бир эмас, бир неча бор синчиклаб текшириб чиқади. Улар макроиқтисодиёт нуқтаи назаридан, бу бюджет барқарорлиги нисбатини, бирор доирадан четга чиқиб кетмаслиги учун камомад нуқтаи назаридан ҳам кўриб чиқади... Бу уларнинг вазифасига киради.

Аmmo депутатдан барча масалаларда мутахассис бўлишни талаб қилиш мумкинми? Депутат бир умр шу масалалар билан шуғулланаётган мутахассисдан кўпроқ нарсани била оладими?

Амалда эса бюджетимиз Халқаро валюта жамғармасы ва Жаҳон банкининг назорати остида ҳаддан ташқари қийин экспертизадан ўтади, бундай синовга ҳамма ҳам бардош беравермайди.

Энди индексация масаласида. Индексация ҳақида қачон гап бошланганини ўқиган бўлсангиз керак, олдин биз шу индексациялаш схемасини тузиб чиқдик, яъни қарор қабул қилдик, бу қарор эълон қилинди. Бу олти ойлик меҳнат натижасидир. 1996 йилда биз қайта тикланган омонат дафтарчалари бўйича 1 июлдан бошлаб ҳақ тўлай бошласак (Халқ банкида бундай дафтарчалар сони 5 миллионга тага стади), у ҳолда биз омонатчиларнинг истагига мувофиқ ва йил охиригача фоиз ставкаларини ҳисобга олганда 3 миллиард 600 миллион сўм тўлашимизга тўғри келади. Қайта тикланган омонатларнинг 10 фоизигина ана шунча бўлади.

Бу пулни қасрдан олиш мумкин? Биз бунинг учун қоплаш фонди ташкил этдик. Бу фонднинг 50 фоизи бюджет ҳисобидан, 50 фоизи эса бюджетга кирмайдиган фондар ҳисобидан бўлади. Шундай қилиб, қўлимизда аниқ ҳисоб-китоб бор, омонатчиларнинг ҳаммаси қайта тикланган пулнинг 10 фоизини тўлашни талаб қилса, бунинг учун биз 1996 йил бюджетидан 1 миллиард 900 миллион сўмга яқин пул ажратишимиз лозим бўлади. Бу пухта ҳисоблаб чиқилган рақам: ҳатто Президент ёки Вазирлар Маҳкамасининг бюджетда кўзда тутилган умумий харажатлардан 1 фоиз миқдоридаги захираси ҳисобидан ҳам бу тўловларни амалга ошириш мумкин бўлади.

Нима учун мудофаа харажатларини сўрамаяпсиз? Ким шундай савол беради?

Залдан овоз: Сиз барибир айтмайсиз.

Жавоб: Нега айтмас эканман? Ҳамма рақамларни айтиб бераман. Баъзи жойларда сиздан яширишаётган бўлса, биз ҳеч нарсани яширмаймиз. Қулоқ солинг — маъмурий органларни сақлаб туриш учун 19 миллиард 680 миллион сўм миқдорда харажат қилиш кўзда тутилган. Бу 12,6 фоизни ташкил этади. Шундан 4,4 фоизи ёки 6,8 миллиард сўми — Мудофаа вазирлигига, 4,5 фоизи — 7 миллиард сўми Ички ишлар вазирлигига ажратилган. Яна хавфсизлик хизмати, чегарачилар ва шу кабилар бор... соф мудофаага эса, яна бир бор айтаман, бюджет умумий харажатлар қисмининг 4,4 фоизи ажратилади. Бу кўпми ёки камми? Бу кам. Ҳали сизга биз ҳеч нарсани яширмаймиз деганимда, шу масалани ҳам кўзда тутган эдим.

Савол: Жаноб Президент, сиздан сўрамоқчи эдим, яқин беш йил ичида, шу асрнинг охиригача Ўзбекистонда қандай қийинчиликлар туғилиши мумкин? Аниқроқ бўлиши учун кичик бир савол бераман: етарли даражада объектив бўлган қийинчилик — мен Ўзбекистоннинг айрим туманлари қишлоқларида аҳолининг кўплигини ва шу муносабат билан аҳоли нуфузининг ошиши туфайли муаммолар юз беришини кўзда тутяпман. Бу хусусда келгусида сиёсатингиз қандай бўлади?

Жавоб: Бу жуда катта мавзу, албатта. "Қийинчилик" деганда сиз ички ва ташқи хавф-

сизлик учун "хатар"ларни кўзда тутяпсиз. Шу сабабли мен ҳозир айримларини, асосий масалаларни айтиб ўтаман.

Ташқи хавф тўғрисида гапирадиган бўлсак, у ҳолда айтишим мумкин: жанубдаги ақидапарастлик бизни жуда ташвишга солмоқда. Бу жиддий масала. Бизга жанубдан хавф солаётган ақидапарастликни ёки тўғрироқ айтганда, экстремизмни оладиган бўлсак, у 17 йилдан буён Афғонистонда, Тожикистондаги беқарорликда, айтишим мумкинки, умуман шу минтақада юз бераётган беқарорликда намоян бўлмоқда.

Бизни Бирлашган Миллатлар Ташкилоти минбаридан гапиришга мажбур қилаётган биринчи хавф ана шу. У ерда мен икки марта сўзга чиқиш имкониятига эга бўлдим ва бу муаммони Ўзбекистон учун жуда хавфли муаммо эканини таъкидладим. Чунки тинчлик бўлмаса, бу хавфни тугатиш муаммоси ҳал қилинмаса, ислоҳотлар тўғрисида, истиқбол тўғрисида гапириш мумкин эмас. Буни тушунмаётган, буни пайқамаятган одамлар узоқни кўра олмайдиган кишилардир.

Биз эътибор бермаслигимиз мумкин бўлмаган иккинчи хавф — элатлар ўртасидаги ва бошқа тўқнашувларни кўзда тутганда, бу минтақада вужудга келиши мумкин бўлган тўқнашувлар хавфидир, айрим сиссатшунослар шундай тўқнашувлар эҳтимоли борлигини айтишмоқда.

Америка сиссатшунослари 1991 йилдаёқ бу ерда халқлар ўртасида катта уруш чиқиши мумкин, деган эдилар. Бундан худо асрасин, башарти уларнинг башоратлари юз берганда эди, Қорабоғ ҳам, бошқа "қонли" минтақалар

ҳам арзимаган воқса бўлиб қоларди. Шу сабабли бу минтақада эҳтимоли бўлган элатлараро хавф ҳамиша диққатимиз марказида туради. Биз бу ҳақда ўйлаяпмиз ва бунга йўл қўймаслик учун кафолатни таъминлашга ҳаракат қиляпмиз.

Лекин бу ҳақда Россия вакиллари, сизлар ҳам ўйлаб кўрсангиз ёмон бўлмасди. Мен ҳозир ном чиқариш мақсадида қилинастган айрим баёнотларда кўзга ташланаётган шовинистик кайфиятлар, империя жазавалари хавфини кўзда тутяпман. Бундай баёнотлар Давлат Думасига сайлов олдидан пайдо бўлган эди, Президент сайлови олдидан ҳам бўлади, эҳтимол.

Ўзининг сайлов олди шиорларини сохта ватанпарварлик ва миллатчилик оҳангида баён қилаётган ҳар қандай партияни олинг — уларнинг барчасида ана шу нарса бор. Мен ўша Жириновскийнинг думадаги нутқларини қандай қилиб хотиржам тинглаш мумкинлигини тушунмайман — ахир, у энди иккинчи марта сайланган депутат, парламент фракциясининг раҳбари. Бироқ у Қозоғистон ғайриқонуний равишда мавжуд деган ёки шунга ўхшаш бошқа гапларни бемалол айтаверди. Унинг гапларини масхарабоз ёки қизиқчининг гапи сифатида қабул қилиш мумкиндир, албатта. Бироқ унинг мартабаси жуда баланд; у давлат Думаси депутати, парламент фракциясининг раҳбари, сайловчиларнинг маълум миқдордаги овозини олган партиянинг раҳбари-ку.

Демак, жаноб Жириновский сингари фикрлайдиган омма ҳам бор. У, афсуски, ўзи учун ном қозониш воситаси бўлган ҳар қандай нарсани жуда тез юзага чиқаради. Ана шундай кенг қўлланилаётган усуллардан бири: вазият

қанча ёмон, қанча жанжалли бўлса, шунча яхши, деган усулдир. У Брюсселда ҳам сўзга чиқиб: Сизлар Россияни Европа Кенгашига қабул қиляпсизлар-ку, ҳали кўп нарсани яхши билмайсизлар, агар мен Президент бўлганимда, сизларга кўрсатиб қўярдим, Ельцин яхши одам, шунинг учун ҳам унинг даврида Россиянинг Европа Кенгашига қабул қилиниб қолиши учун тезроқ овоз беринглар, деган эди...

Гоҳо менда кимлардир жаноб Жириновский ва унга ўхшаган "сайроқи"лардан фойдаланади, у қандайдир куч томонидан дсмагогияси, жанжалли баснотлари қарама-қарши томон манфатларига хизмат қилиши учун яратилган кимса, деган таассурот пайдо бўлади. Мана, агар мени сайламасангиз, ўрнимга қандай куч келишини кўриб қўйинг, дегандек... Брюсселда ҳам у шундай таассурот қолдирди. Назаримда, бу нарсалар барча англаши мумкин бўлган ҳодисалардир, сизлар буни жуда яхши биласизлар. Бироқ, афсуски, бу тўғрида жуда кам ёзиляпти.

Жаноб Зюганов ёки бошқаларнинг гапини олайлик... Лигачёв ҳам яна юзага чиқиб қолди. Коммунистларнинг қурултойидан кейин у Президент сайловида ғалаба қозонамиз, кейинги қадамимиз эса СССРни қайта тиклаш бўлади, дсб баснот берди. У ҳатто бошқалар буни истайдими, йўқми, деган савол хусусида ўйлаб ҳам ўтирмайди.

У ўзига шундай савол бсради, деб ўйлайсизларми? Йўқ, бсрмайди. Уларда аллақачондан бери шундай тартиб ҳукмрон: уларнинг фикри — қонуний фикр ҳисобланади. Улар кишиларимизнинг, халқимизнинг собиқ СССРнинг бошқа халқлари руҳиятини мутлақо ҳисобга олмайди. Ораларингизда "Независимая

газета"нинг вакили бор. 10 февраль куни шу газетада Беларусда ўтказилган жамоат фикри сўрови натижалари эълон қилинди. 1991 йил декабридаги сўров шу мамлакат аҳолисининг 68 фоизи Беловеж ўрмонида қабул қилинган қарорни қўллаб-қувватлаганини, олти фоиз аҳоли бунга қарши эканини кўрсатган эди. 1995 йилнинг декабрида билдирилган фикрлар бутунлай тескари: энди 68 фоиз аҳоли Беловеж ўрмонидаги кенгаш қарорини гайриқонуний деб, атиги саккиз фоиз кишигина бу қарорни тўғри деб ҳисоблайди. Яъни ҳамма нарса тескари бўлиб кетган. Муаллиф бундан МДҲ — сўнгги бекат эмас, собиқ шўро жамиятининг "оралиқ бекати" деган хулоса чиқаради. Мен бу муаллифга савол бермоқчиман: нима, бу эртага ягона байроқ остига бирлашинглар, деган баёнот бўлишига ишорами? Бундай конфедерациянинг славян асоси ҳақида гапирилади — бу: Беларус, Украина, Россия, Қозоғистон эмиш. Бироқ Қозоғистонда руслардан бошқа халқлар ҳам бор — қозоқлар аҳолининг ярмидан кўп қисмини ташкил қилади. Афсуски, ана шундай асосни яратиш тўғрисида гапираётган назариётчилар бу ҳақда ўйлаб ҳам кўришмайди.

Гўё конфедерациянинг мана шу тўрт йирик давлатдан иборат асоси яратилса бас, кейин бошқалар унга "кўнгилли-мажбурий" равишда кираверади эмиш. Кирмай ҳам кўринглар-чи! Божхона тўсиқлари барпо этилади, коммуникациялар тўсиб қўйилади... Буни калтабин кишигина кўрмаслиги мумкин. Бундай хавф бор, биз уни ҳисобга олишимиз керак. Шунинг учун ҳам биз Россияда демократик кучлар галаба қилишини истаймиз. Мен МДҲ давлатлари бошлиқларининг сўнгги йиғилишида сўзга

чиқиб, МДХ раҳбарлигига Борис Николаевич Ельциннинг номзодини қўллаб-қувватлаганимда айнан мана шу масалани назарда тутган эдим. Сизлар президентликка истаган одамнинг номзодини тавсия қилишингиз мумкин — мен сизларнинг ўзингизнигина эмас, сизларнинг ортингизда турган сайловчиларни ҳам назарда тутяпман, албатта — бироқ барибир Ельциндан бошқа одамга умид боғлаб бўлмаслигига рози бўласизлар. Гайдар Немцов билан Явлинский ҳамроҳлиги тўғрисида гапирар экан, бу — кечирасизлар, унинг нуқтаи назари, холос.

Ельцин коммунистлар ёки "Ватанпарвар"лар, СССРни тикламоқчи бўлаётганлар билан курашда ғалаба қозониши мумкин бўлган ягона номзоддир. Шунинг учун ҳам биз Борис Николаевич Ельцинни қўллаб-қувватлар эканмиз, биз унинг ўзини эмас, Россиядаги демократик кучларни назарда тутамиз.

Мен соғлом тафаккурнинг ғалаба қилишига ишонаман. Нима, биз яна жамоат мулкчилигига, национализацияга қайтишимиз керакми? Мен бу соғлом тафаккур, ақл нишонаси эмас, деган фикрданман. Шунинг учун ҳам биз Григорий Явлинский ва бошқалар бугунги курашда битта кишини қўллаб-қувватлаб, уни Россиядаги тобора кучайиб бораётган ўша коммунистик ва миллатчилик оқимларига қарши қўйиш афзал эканини англаши лозимлиги тўғрисида гапирамиз. Ельцин қиладиган ишини олдиндан билиш мумкин бўлган одам. Унинг ўзига яраша камчиликлари бор, албатта, лекин у коммунистлар билан "ватанпарвар"ларга қарши тура оладиган ҳамда атрофида барча оқил кучларни бирлаштириши мумкин бўлган ягона кишидир. Менинг нуқтаи назарим ана шундай.

Бизнинг ички муаммоларимизга келсак — сиз аҳоли зичлигини тилга олдингиз — битта мисол келтираман. Мен икки марта Жанубий Корёяда бўлдим. Бу мамлакатда аҳолини боқадиган ҳосилдор ер атиги 2 миллион 100 минг гектардан иборат. Ўзбекистонда суғориладиган ер 4 миллион 200 минг гектарни ташкил қилади. Яъни Жанубий Корёядагидан қарийб икки баравар кўп. Ўзбекистоннинг аҳолиси 23 миллион кишини, Жанубий Корёянинг аҳолиси эса 42 миллион кишини ташкил этади. Демак, халқимизни боқиш учун резервларимиз жуда ҳам старли. Айрим демограф ва сиёсатшунослар қилаётган тахминларда ҳам, агар ресурсларимиздан самарали фойдаланилса, бизга анча вақтгача аҳоли зичлиги хавф солмаслиги ҳисобга олиниши керак.

Фуқаролар тотувлиги, барқарорликни сақлаб туриш — мен учун курашса арзийдиган асосий мақсад ҳисобланади. Бу бугунги кунда ҳам ислохотларни амалга ошириш, ҳам келажакка ишонч билан қарашга имкон берадиган бойлигимиздир.

Яна бир муаммо: кишиларнинг тафаккурини ўзгартириш керак. Бу тўппа-тўғри таъсир ўтказиб бўлмайдиган энг муҳим масалалардан биридир. Кишиларнинг тафаккурини қонунлар билан ҳам, фармонлар билан ҳам ўзгартириб бўлмайди. Бироқ ўзгартириш керак. Энг аввало уларнинг турмуш шароитини ўзгартириш орқали бунга эришиш лозим. Одамлар ислохотларни қабул қилиши, бозор муносабатлари Ўзбекистон учун энг асосий йўл эканини, биз учун жаҳон иқтисодиётига қўшилиш ўта муҳимлигини, бунинг учун тинмай меҳнат қилиш, салоҳиятимиздан тўла фойдаланиш за-

рурлигини англаб стиши лозим. Одамларнинг тафаккурини шу тариқа ўзгартириш, жуда катта зарар келтирадиган боқимандачилик кайфиятидан воз ксчиш керак.

Кимдир менга мухолифларингиз борми, деган савол бериши мумкин. Ҳа, бор. Менинг энг кучли мухолифим — бу, боқимандаликдир. Бу кайфиятни кўтариб юрганлар — ҳеч нарса қилишни хоҳламайдиган кишилардир. Уларга жуда ўнғай. Улар умр бўйи эски тизимда яшаган ҳамда ўзини жуда яхши ҳис қилган. Бу энг аввало партиявий номенклатура, эски мафкуравий тизим "вояга етказган" иллатдир. Ана шу номенклатура жуда яшовчан ҳам. Улар: давлат борми, у мени боқиши керак, деган ақида билан яшайди. Биз бу ақидани ўзгартиришимиз керак. Одам, энг аввало, ўзига ишониши лозим. Барча, агар мен ўз кучимга ишонмасам, ўзимнинг қобилиятимга умид боғламасам, ақлий, жисмоний ва маънавий салоҳиятимни юзага чиқаришнинг янги-янги йўлларини қидирмасам, ўзимнинг бор имкониятимни намоян қилолмасам, менинг ҳеч нарсам бўлмайди, деган ҳақиқат билан яшамоғи даркор. Ахс ҳолда биз ҳеч нарсага эришолмаймиз ва барча ислохотлар боши берк кўчага кириб қолади.

Савол: Ислом Абдуғаниевич, 2 миллионга яқин ўзбек миллатига мансуб киши Афғонистоннинг шимолий вилоятларида яшайди. Уларнинг етакчиси — Абдурашид Дўстум — анчагина нуфузга эга бўлган киши — бир неча марта қандайдир буюк ўзбек давлати барпо қилиш тўғрисида гапирган эди. Сиз буни жиддий гап, деб қабул қиласизми?

И. КАРИМОВ: Биринчидан, Афғонистоннинг шимолида икки миллион эмас, уч миллионга яқин ўзбек яшайди. Россия матбуотида "Ўзбек генерали Дўстум" деган таъбир жуда кўп ишлатилади. Айтинглари-чи, "Ўзбек генерали" деган ибора қай даражада тўғри? Афғонистон фуқаросими, демак — афғон генерали. Шундай десак, тўғрироқ бўлади, деб ўйлайман. Ўзбекистонда жуда кўп миллат вакиллари яшайди. Агар Ўзбекистонда корейс миллатига мансуб киши генерал бўлса, уни корейс генерали, деб атаимизми? Ёки олайлик, бизда юқори ҳарбий унвонга эга тожик миллатига мансуб кишилар ҳам бор. Негача уларни тожик генерали, деб атамаймиз? Бу қанақа ёндашув? Мен бунда маълум бир имо-ишорани кўраман. Шунинг учун ҳам жаноб Дўстум тўғрисида гап кетганида, унга Афғонистон фуқароси, деб қараш тўғри бўлади.

Хуллас, гап ўзбеклар тўғрисидагина эмас, умуман, Афғонистон ҳақида бормоқда. Биз Афғонистонни ягона давлат сифатида биламиз. Мен Афғонистоннинг бўлинмаслиги ва яхлитлиги тарафдори эканим тўғрисида кўп гапирганман. Афғонистоннинг қабила ва миллат белгилари бўйича парчаланиб кетишидан худо асрасин. Бу ҳодиса унинг қўшнилариغا, бошқа даялатларга ҳам ёмон таъсир қилади. Бунга ишончим комил.

Дарвоқе, жаноб Аҳмадшоҳ Маъсуднинг Хурсон деб аталадиган буюк тожик давлати барпо этиш тўғрисидаги фикри-чи? Дўстумни биласизлар. Маъсуд тўғрисида ҳам эшитганмисизлар? Бизнинг бу масаладаги фикримиз аниқ: биз Афғонистонда тинчлик ўрнатилиши лозим

бўлган пойдеворнинг асосини мамлакатнинг яхлитлиги ташкил этиши лозим, деб қараймиз. Бундан Ўзбекистон ҳам манфаатдор.

Дарвоқе, Дўстумнинг буюк ўзбек давлати барпо этиш тўғрисидаги баёноти хусусида. Мен бу тўғрида ҳеч нарса эшитганим йўқ.

Савол: Сиз у билан тез-тез алоқа боғлаб турасизми?

Жавоб: Шунини очиқ-ойдин айтишим мумкин-ки, мен жаноб Дўстум билан бирон марта ҳам учрашганим йўқ.

Ҳа, биз Афғонистонга, тўғрироғи, Афғонистоннинг шимолий қисмига ёрдам берамиз. Фақат инсонпарварлик ёрдами берамиз. Ғалла, текин элэктр энергияси берамиз, турли муруват ёрдами кўрсатамиз. Дарвоқе, мен икки марта Бирлашган Миллатлар Ташкилотида нутқ сўзлаганимда (сўнгги марта Бош Ассамблеянинг 50-сессиясида), ҳар гал Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Хавфсизлик Кенгаши томонидан Афғонистонга қурол олиб киришни тақиқлаб қўйиш масаласини кўтарганман. Бу мана шу мамлакатда тинчлик ўрнатишнинг энг муҳим шарти, деб биламан.

Яқинда бизни мамнун қиладиган воқеа юз берди — Европа Парламент Ассамблеяси мазкур масалани муҳокама қилиб, бу ғояни қўллаб-қувватлади. У Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Хавфсизлик Кенгашини Афғонистонга қурол олиб киришни тақиқлаб қўйишга даъват этди. Мен бизнинг ғояларимиз Европа Парламент Ассамблеяси сингари нуфузли ташкилотларда қўллаб-қувватланаётганидан хурсандман.

Гап нимада эканлигини ўзингиз тушуниб стасиз, деб умид қиламан. Шу сабабли сиз "Ўзбек генерали" Дўстум ҳақида гапирганингизда, мен гап фақат Дўстум тўғрисида бораётгани йўқ, гап Афғонистон муаммоси тўғрисида борастир, Афғонистон ички муаммолари хусусида Дўстумни истисно қилиш нотўғри бўлур эди, дея жавоб қиламан.

Савол: Афғонистон билан боғлиқ сўнги анча жиддий можародан хабардор бўлсангиз керак. Яқинда Қозоғистонда катта юк самолёти ушлаб қолинди. У Баграмга, яъни Қобул атрофига жўнатиш учун 30 тонна гранат олиб кетаётган эди. Ўзбекистон ҳудуди орқали Афғонистонга бундай самолётлар қатнамаслигига кафолат бериш мумкинми?

Жавоб: Бизнинг ҳудудимизга ва унинг осмонига Афғонистон учун қурол олиб келинишидан Ўзбекистон манфаатдор эмаслигига мен қатъий кафолат бера оламан. Мен буни сизга қатъий равишда айтяпман. Яқинда жаноб Примаков ва Россия ҳарбий тузилмалари вакиллари билан учрашган вақтимизда, мен шу ҳақда гапирдим. Бизнинг ҳудудимизда бундай самолёт қўна оладиган бирорта аэродром йўқ. Бундай самолётлар Ўзбекистон осмони орқали ўтмайди ҳам.

Қурол-яроғларни бу мамлакатга айланма йўллар орқали, яъни Афғонистонга бирор муносабати борлигида шубҳаланиш қийин бўлган давлатлар орқали олиб ўтиляпти, деган фикрлар мавжуд. Белорусдан Қозоғистон орқали 30 тонна гранат олиб ўтишмоқчи бўлганини, афсуски, энди эшитиб турибман. Шу сабабли бу воқеани шарҳлай олмайман.

Савол: Ислом Абдуғаниевич, уч кун муқалдам АҚШ давлат котиби янги ташаббус билан чиқди. У Осиё-Тинч океани минтақасида "Тинчлик йўлида ҳамкорлик" деб аталган НАТО дастурининг Осиё вариантини яратишни таклиф қилди. Бу йўлда дастлабки қадам сифатида бир-бир ярим ойдан сўнг шу давлатлар мудофаа вазирлари учрашувини ўтказиш таклиф этилди. Ўзбекистон НАТОнинг шу йўналишдаги Европа дастурини биринчилар қаторида қўллаб-қувватлаган эди. Осиё вариантыга Сизнинг муносабатингиз қандай?

Жавоб: Биринчидан, Ўзбекистон "Тинчлик йўлида ҳамкорлик" дастурини биринчи бўлиб қўллаб-қувватлаган давлатлар орасида йўқ эди. Агар бу ишни сиз кузатиб борсангиз, биринчи қўллаб-қувватлаганлар орасида ҳозирги кунда нима учундир қарама-қарши томонга ўтиб олган давлатлар бўлганини аниқлаб олишимиз мумкин. Мен бу давлатларнинг номини келтириб ўтирмайман. Зеро, мен айрим қўшнилар ёки давлатлар номини айтиб ўтсам, эртага бу матбуотда пайдо бўлади, оқибатда хафагарчилик вужудга кслади ва бу муносабатларимизда муайян қийинчилик тугдиради.

Хуллас, биз биринчилардан эмасмиз. Биз бу ғояни ҳатто Россиядан кейин қувватлаганмиз. Яқинда менга АҚШ билан муносабатларингиз нима учун тез ривожланмоқда, деган саволни беришди. Мен АҚШга сизлардан узоқ ҳам эмасмиз, яқин ҳам, деб жавоб қилдим. Бу гапни Россия раҳбарларига айтдим. Чунки ёдингизда бўлса икки йил муқаддам бизни ҳамма жойда собиқ коммунистлар мамлакати деб, мени диктатор деб ва бошқа баҳоналар билан танқид қилишарди.

Кези келганда айтиб қўяй, биз ҳаммамиз собиқ коммунистмиз. Нима, Алиев, Шевард-надзе собиқ коммунист эмасми? Ельцин, Бра-заускас собиқ коммунист эмасми? Умуман, бу мавзу ниҳоясига етди, Каримов эндиликда ёлғиз эмас. Коммунистлар ҳам ҳар хил эди — буниси бошқа масала, буни яхши англаш ло-зим.

Сиз айтаётган "Тинчлик йўлидаги ҳам-корлик" дастурида ҳақиқатан ҳам биз иштирок этаяпмиз ва бунда ҳеч қандай муаммо йўқ. Чунки бу дастурда иштирок этиш бизнинг ман-фаатларимизга мос келади, деб ҳисоблаймиз. Аммо баъзи бировлар қандайдир ҳарбий-сиёсий блок тузиш тўғрисида гапирганда, баъзи биров-лар бундай қилиш керак, деб Россиянинг қулоғига шивирлаётганда, мен бунга мутлақо асос йўқ, деб ҳисоблайман. Бундай блок бўли-ши мумкин эмас. МДҲ ҳудудида ҳарбий-сиёсий блок тузиш мумкин эмас. НАТОга, агар сиз Шарққа томон борадиган бўлсангиз, у ҳолда биз ҳарбий-сиёсий блок тузамиз, деб уни қўр-қитишга беҳуда уринишяпти. Жаноб Кристо-фернинг ташаббусига келганда эса, мен бу ҳақ-да эшитганим йўқ ва ҳеч нарса дея олмайман.

Савол: Жаноб Президент, Сиз Ўзбекистоннинг жаҳон демократия андозала-рига қатъий мос бўлиш истаги ҳақида гапир-дингиз. Шу билан бир вақтда Сиз республи-када демократия жараёнларини ривожланти-ришда қандайдир ўзига хос хусусиятлар мавжудлигини айтдингиз. Бу хусусиятлар, аниқ қилиб айтганда, нималардан иборат ва сиёсий тажрибада улар қандай амалга оши-рилмақда?

Масалан, мухолифат республика сиёсий тузумининг таркибий қисмими? Агар таркибий қисми бўлмаса, бу ўзига хос кўринишми? Матбуот "тўртинчи ҳокимият"ми, агар тўртинчи ҳокимият бўлмаса, бу ҳам Сиз айтган ўзига хос хусусиятнинг бир кўринишими?

Жавоб: Мен яна бир бор ўз фикримни такрорламоқчиман, хусусиятлар ҳақида гапирганимда, барча демократик давлатлар учун мутлақо бир бўлган умумий демократик меъёрлар ва талабларга қарама-қарши қўйишни кўзда тутганим йўқ. Сизларга тушунарли бўлиши учун яна қайтараман, хусусиятлар, масалан, Ўрта Осиёда биз бутун тарих давомида жамоа бўлиб яшаб келганмиз. Баъзи Ғарб мамлакатларида эса якка яшашга интилиш кучли. Бу бизнинг республикамиз учун мос эмас. Айтайлик, бизда маҳаллачилик анъанаси жуда кучли. Маҳалла нима у? Бу одамларнинг ўзлари томонидан сайланадиган ва фақат моддий нуқтаи назардан эмас, балки оилани мустақкамлаш, шунингдек, шахслар ўртасидаги ўзаро инсоний муносабатларга таъсир кўрсатувчи ўз-ўзини бошқариш органидир. Бу ўз-ўзини бошқарув тизими катта ҳокимиятга эга ва биз уни ҳар тарафлама қўллаб-қувватлаймиз.

Мен хусусиятлар тўғрисида гапирар эканман, Америкада шахс демократияси устувор бўлса, бизда бошқача меъёрлар асосида, яъни жамоат манфаатларига мос яшаш устунлигини айтмоқчиман.

Шарқ бу — Шарқ. Бу ернинг ўзига хос хусусиятлари бор. Дейлик, Жануби-шарқий Осиё, унинг ҳам ўзига хос жиҳатлари мавжуд. Унга тўхталиб ўтирмаймиз. Ҳатто японча хусусият-

ларга ҳам тўхталиб ўтирмаймиз. Япония демократияси қайсидир Ғарб мамлакати демократиясига мутлақо ўхшамаслигини яхши тушунасиз. Мана мен гапирган ўзига хос хусусиятлар, уни демократиянинг умум меъёрларига қарама-қарши қўйишнинг ҳеч ҳожати йўқ. Сиз демократиянинг умум меъёрлари, жумладан, муҳолафат, "тўртинчи ҳокимият"— матбуот тўғрисида саяоллар бердингиз.

Мен ҳеч қачон бу икки тушунчани бир-бирига қарама-қарши қўймоқчи эмасман. Шунингдек, Ўзбекистон ўзининг алоҳида демократиясини қураётгани ҳам йўқ. Мен бундай демаганман, демоқчи ҳам эмасман ва буни барча одамларга етказишда срдан беришингизни истардим. Ҳа, биз ўз жамиятимизда умумдемократик асослар негизида адолатли, ҳуқуқий давлат қурмоқдамиз. Бироқ бизнинг ўзимизга хос хусусиятларимиз борки, уни ҳеч қачон унутмаслик керак. Мен доимо шу тўғрида гапирман.

Матбуотга келсак, тўғри, у ҳозирча ҳар қандай демократик давлатда эга бўлиши керак бўлган мавқеда эмас. Мен буни тан оламан ва вазиятни ўзгартириш учун шароит яратишга қўлимдан келганча ҳаракат қиламан.

Айтмоқчи, камчиликларга ва биз яшаб ўтган собиқ тузумдан мерос қолган боқимандачиликка қарши мурасасиз курашадиган мухбирларни тайёрлаш юзасидан маълум бир ҳаракатлар бор. Улар бизнинг онгли тараққиёт йўлимизга ров бўлган ҳамма нарсага бсаёв бўлишлари лозим. Шундай мухбирлар ва газеталар яратиш керак, дсб ўйлайман.

Менга кеча ишдан олинган Россия телесвидениссининг собиқ бошлиғи Олег Попцовнинг

бир ибораси ёқади. Матбуот давлатни танқид қилиши керак, давлатнинг хатти-ҳаракатига танқидий назар билан қараши керак. Эҳтимол, айнан шу давлатни бошқараётган раҳбариятга, ҳукуматга манманлик ва коррупциядан қутулишга ердан берувчи воситадир.

Матбуот жамиятнинг соғломлашувига ёрдан бериши лозим. Бироқ баъзи мамлакатларда матбуот танқид қилади, аҳвол эса эскилигича қолаверади, бу бошқа масала. Бу ҳам, фикримга қўшилсангиз керак, демократия эмас. Ахир, Америкада биронта вазир бир-икки бор танқид қилинса, у шу заҳотиёқ истеъфога чиқишга мажбур бўлади. Демократик давлатда худди шундай бўлиши зарур. Россияда эса хоҳлаганча танқид қилиш, "пўстагини қоқиш", ҳатто ҳақорат қилиш мумкин. Бундан бирон нарса ўзгариб қоладими? Шундай бўлгач, Россияда матбуот эркинлиги тўғрисида гапириш мумкинми?

Сиз минг эркин бўлганингиз билан вазиятга қанчалик таъсир ўтказа оласиз? Сизнинг газетангиз рўй бераётган воқеликка қай даражада таъсир ўтказиши мумкин? Тушунаман, одамларнинг кайфиятига таъсир этиш мумкин. Турмушга-чи? Буни ҳам ҳисобга олиш керак.

Мен сизнинг саволингиздан кўзланган мақсадни жуда яхши тушунаман ва биз бу борада яна кўп иш қилишимиз лозимлигини айтишни истар эдим.

Биз журналистларимизни хорижга ўқишга, жумладан, АҚШ, Германия ва Ҳиндистонга узоқ муддатли сафарга юборяпмиз. Бизнинг бир камчилигимиз хорижий тилларни билмаслигимиздир, агар чет тилларини яхши эгаллаб олганимизда эди, яна ҳам кўпроқ кишиларни ўқишга юборган бўлура эдик.

15 март куни журналистларнинг кичик бир гуруҳи АҚШга жўнаб кетади. Улар мустақил, танқидий тафаккурга эга журналист бўлиш учун америкаликларнинг тажрибасини ўрганишади. Агар имкони бўлганида эди, биз барча хоҳловчиларни Фарбнинг энг яхши мактабларига малака оширишга юборардик ва шунда матбуотимиз ҳақиқатан ҳам тўртинчи ҳокимиятга айланган бўлув эди.

Мухолифат масаласига тўхталадиган бўлсак, мен бу саволга қисман жавоб бердим. Агар киши хоҳласа, сунъий равишда ўзига мухолиф яратиб олса бўлади. Бироқ бу мухолиф эмас. Менинг назаримда, мухолифат аниқ муқобил дастурий ҳужжатга эга бўлиши керак. Яна қайтараман, муқобил, қандайдир дастурий позицияга таяниши лозим. Агар хоҳласангиз, расмий нуқтаи назар, расмий дастур билан рақобатлашиб, ҳурмат қозона оладиган ёки аксинча, аҳоли томонидан қабул қилинмайдиган мухолифат билан ишлашга тайёрман.

Лекин ёшларимизни Ўзбекистондан алдов билан хорижга олиб чиқиб, уларни қўл жанги санъати, отиш ва қўпоровчиликка ўргатган "Бирлик" ёки "Эрк"ни муқобил, амалий мухолифат, деб бўладими?

Биз бундай ҳаракатлар билан келиша олмаيمиз. Бу мухолифат эмас. Шу боис мен яна ва яна айтар эдимки, бугун ташкил этилаётган партиялар ва ҳаракатлар Ўзбекистон давлати ва сиёсатини ривожлантириш бўйича муқобил вариантларга эга бўлиши учун интиляпмиз ва бунга эришишимиз шубҳасиз.

Лекин мен хоҳлар эдимки, ушбу муқобил вариантлар амалий характерга эга бўлсин, сиёсий кураш баррикадалар ва митингларда олиб

борилмасин. Чунки бизда кишиларнинг сиёсий онги ва тажрибаси митингларга хос ҳаяжонни оқибати пушаймон билан эсланадиган воқеаларга айлантириб юбориши мумкин. Мен бу фикрни қайта-қайта такрорлашни истар эдим. Лекин биз бу соҳада анча етилиб қолдик, ушбу жарасн бундан кейин янада тезлашади.

Савол: Ўзбекистондаги инсон ҳуқуқлари муаммоси билан қизиқаётган халқаро ҳуқуқни ҳимоя қилиш ташкилотлари фаолиятига қандай муносабат билдирасиз?

Жавоб: Биласизми, очигини айтганда, ушбу ташкилотларнинг Ўзбекистонга оид баснотлари, дастлабки муносабатлари менда тушунмовчилик уйғотди. Лекин кейинчалик мен уларни рад қилмаслик, балки улар билан ҳамкорлик қилиш керак, деган қарорга келдим. Тажриба шунни кўрсатдики, кимки Каримовни буткул рад этса, уни Ўзбекистонга таклиф қилиш энг тўғри йўл экан. Мени рад қиладиган қанча кўп кишилар республикамизга келса, шунча яхши эканига имоним комил бўлди. Улар бу ердаги аҳвол билан танишиши, ҳақиқий вазиятни ўз кўзлари билан кўриши мумкин. Мен ҳар қандай киши билан учрашиш ва баҳслашишга тайсрман.

Яқинда АҚШда бўлганимда, "Хельсинки воч" ҳуқуқни ҳимоя қилиш халқаро ташкилоти вакили билан учрашдим. Унинг менга берадиган жуда кўп саволлари бор экан. Шунда мен уни Ўзбекистонга таклиф қилдим. Буни қарангки, Ўзбекистонга у эмас, ундан ҳам юқори лавозимдаги шахс келди. Мазкур ташкилот

делегацияси, менимча, деярли бир ҳафта мобайнида республикамизда бўлди, кўнгиллари истаган кишилар билан учрашди. Жўнаб кетиш олдидан делегация раҳбари мен билан учрашди ва Ўзбекистон ҳақида ўзлари фойдаланиб келган маълумотлар асосан ёлғон-яшиқдан иборат ёки ноҳолис эканини эътироф этди.

Мен бу масалага муносабатимни бутунлай ўзгарттирдим. Ўзбекистонга қанча кўп шу каби ташкилотлар вакиллари келса, бу бизнинг манфаатимизга шунча кўп хизмат қилади.

И. КАРИМОВ: Мен энг ўткир саволни кутган эдим, назаримда, бундай савол бўлмайди шекли?

Биласизларми, бу қандай савол? Мен ўз ишимдан қониқаманми? Ҳар кунни дуч келинадиган қийинчиликлар баъзан шундай муаммолар туғдирадики, барча нарса учун масъул бўлган киши бсихтиёр ўйланиб қолади, кечалари билан тўлғониб чиқади: шу йўл тўғримикин, ҳаммаси тўғри қилиндимикин? Энг олий ҳакам, менинг шахсий фикримча, кишининг виждонидир. Агар киши виждонли бўлса, уни виждондан бошқа ҳеч нарса қийнай олмайди. Барча танқидлар, барча ҳужумлар — киши ўзини тафтиш қилиши, ҳар сафар турли саволлар билан қийнаши олдида ҳеч гап эмас. Мен табиатан ҳамма нарсага, барча қилинаётган ишларга танқидий кўз билан қарайдиган одамман. Бу шубҳаланиш эмас, балки ўз-ўзини танқид қилиш, қабул қилинган қарорни яна ва яна таҳлил қилиб кўришга интилишдир.

Бугун собиқ шўро ҳудудидида, қолаверса, бутун дунёдаги вазият шундайки, ҳамма нарсага ҳар доим ҳам ишониш мумкин эмас, воқеалар

изчил кечастгани йўқ. Ҳамма нарса кўн-гилдагидек бўлмайди ва шу боис кўп ишлашга тўғри келади. Кўзланган натижага эса эришиш қийин. Атрофингда кўплаб турли тузилмалар, одамлар, команда, ёрдамчилар бўлишига қарамай, масъулиятни зиммасига олиши шарт бўлган кишилар уни елкаларидан соқит қилса, муаммони ҳал қилиши лозим бўлганлар бу ишни қилмаса, кундан-кун кишига қийин бўлиб бораверади. Шу сабаб, менда савол туғилади: нега йилдан-йилга истиқбол ёрқин кўрина бошляпти-ю, ишлаш тобора қийинлашмоқда? Буни қандай изоҳлаш мумкин?

Агар бу ҳол яна давом этадиган бўлса, мен Президент, раҳбар сифатида қаерга бориб қоламан? Қачонгача барча масъулиятни зиммага олиш мумкин? Мен биламан, Фарбда кўплаб раҳбарлар бамайлихотир турмуш кечиради. Уларда белгиланган иш кунни мавжуд. Улар шанба-якшанба кунлари дам оладилар, ҳамма каби меҳнат таътилига чиқадилар. Бунинг сабаби шундаки, уларда бирон-бир раҳбарга боғлиқ бўлмаган ҳолда ишлайдиган тизим барпо этилган. Мен худди шундай тизим бизда ҳам ишга тушадиган кунни орзиқиб кутаман. Масалан, ҳукумат ўзгаради, иқтисодиёт эса ўз йўлида ишлайверади, ҳеч қандай муаммо туғилмайди.

Биз ҳам ана шундай мустақил, барқарор ва ишчан тизим барпо этиш учун ҳаракат қиляпмиз. Лекин йилдан-йилга иқрор бўляпманки, биз вужудга келтираётган тизим ҳали ишга тушиб кета олмаяпти.

Хулоса қилиб шуни айтмоқчиманки, сизларнинг ҳар бирингиз менинг жавобларимни, Ўзбекистонда кўрганларингизни мушоҳада эта-

сиз. Уларни ўз ҳаётий дунёқарашингиз, бугун собиқ шўро ҳудудида юз бераётган барча воқеаларга муносабатингиз нуқтаи назаридан ёритасиз. Мен Ўзбекистондаги вазият билан қизиққанингиздан хурсандман. Мен тушунаман, бу ерда ўтирганларнинг ҳар бири ўзи тўплаган маълумотларни қайта кўриб чиқади, балки Ўзбекистонда кўрган айрим нарсалар сизлар учун бутунлай янгиликдир, балки баъзи нарсалардан кўнглингиз тўлмагандир. Лекин мен ушбу маълумотларни илк манбалардан олишга муваффақ бўлганингиз учун хурсандман. Бундан кейин ҳам сизларни шундай ҳамкорликка чорлайман, бир-биримизнинг қарашларимиздаги мавжуд қарама-қаршилик ҳеч қачон орамизга ўтиб бўлмас тўсиқ қўймасин. Биз ҳар қанча баҳслашишимиз, бир-биримизга ўзимизнинг ҳақ эканимизни ҳар қанча уқтиришимиз мумкинлигини эътироф этаман. Қолаверса, барчамиз бизга ишонган кишилар манфаати учун хизмат қиляпмиз.

Ўзбекистон раҳбарияти, Президенти билан матбуотнинг муносабатларига тўхталсак, сизлар тез-тез келиб турсангиз, мен ҳам сизлар билан кўп учрашаман, бу эса ҳар икки томонга ҳам фойдалидир.

Мен Шарқда соддалик йўқ ва у ерда кишилар сирлироқ, дейиш урф бўлганига қарамай, халқимизга хос меҳмондўстлик, энг асосийси, одамларимиз қалбининг очиқлиги ва соддалиги сизларда катта таассурот қолдирганига умид қиламан. Шунингдек, ҳар қандай меҳмондўстлик журналистнинг холислигига, позициясига таъсир кўрсатмаслиги ҳақида бу ерда айтилган гапга тўла қўшиламан. Мен бизнинг меҳмондўстлигимизни бошқача, "Еган оғиз

уялади" қабилида тушунишларига қаршиман. Яна бир марта қайтараман: ҳеч қачон мен бундай ҳолга йўл қўймайман. Агар бизда бу борада ўтмиш иллатлари сақланиб қолган бўлса, биз улардан қутулишга ҳаракат қиламиз. Сизларнинг сиймонғизда эса ўз ишини уддасидан чиқадиган профессионал журналистларнигина кўрамиз. Яратгандан сизларга омонлик тилайман, раҳмат.

ИСЛОҲОТЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ҚАТЪИЯТЛИ БЎЛАЙЛИК

Ҳурматли дўстлар!

Аввало йил натижаларини тайёрлаш ҳамда муҳокама қилиш жараёни ва тартиби ҳақида айтиб ўтмоқчиман.

Ўзи, яқун яшашнинг асл моҳияти ва мақсади нимадан иборат бўлиши лозим?

Биринчидан, содир бўлаётган воқеаларнинг моҳиятини теран англаб етишимиз, ўтган давр мобайнида қилинган ишларимизга танқидий баҳо беришимиз керак. Нима ҳисобидан ва қайси омиллар эвазига қандай натижаларга эришганимизни, ижобий силжишларимизни янада мустақкамлаш учун нима ишлар қилишимиз зарурлигини аниқлаб олишимиз даркор.

Асосий масала қўйилган у ёки бу вазифанинг нима учун охирига етказилмагани сабабларини излаб топишдир. Нега айрим вилоятларда, иқтисодиётнинг муайян соҳа ва бўғинларида оқсашга йўл қўйилди, бунинг сабаблари нима?

Иккинчидан, аниқланган сабаб ва омиллар асосида иқтисодиётни ҳалқалари бир-бирига чамбарчас боғланган ягона занжир деб билиб, унинг заифлашиб қолган муайян тузилма, бўлима ва бўғинларини кўрсатиб бериш керак бўлади.

Ишни эплей олмаётган ёки янгича ишлашни хоҳламаётган раҳбарларни — менинг бундай дейишга тула асосим бор — аниқлаш керак. Бир сўз билан айтганда, иқтисодий ислоҳ қилишда оқшашга йўл қўйган ҳақиқий айбдорни топиш вақти етди. Лекин танқид аниқ ва асосли бўлиши лозим.

Иқтисодий ягона тирик жонга қийслаш мумкин. Кўп жойларда ўз мансабига нолойиқ раҳбар касофатидан бир бўғинда ишларнинг барбод бўлиши, муттасил оқшаши бутун бошли ислоҳотлар механизмининг бир жойда депсиниб қолишига олиб келиши муқаррар.

Учинчидан, — якун яшадан бош мақсад — танқидий таҳлил ва тегишли хулосалар чиқариш асосида амалдаги ислоҳотлар йўлига зарур тузатишлар киритишдир.

Муҳими, ҳаётнинг ўзи талаб қилаётганидек, қонунчилик ва меъёрий ҳужжатларга қандай тузатишлар киритишни, қайси масалалар бўйича янги, қўшимча президент фармонлари ва ҳукумат қарорларини қабул қилиш, бошқарув тизими ҳамда амалдаги хўжалик юритиш механизмини қай йўсинда ўзгартиришни аниқлаб олишдир.

Ислоҳотларнинг дастурий йўлига тузатишлар киритмай, шошилиш қарорлар қабул қилмай туриб, узлуксиз ва изчил олға силжишимизни, шунинг баробарида ислоҳотларимизнинг ортга қайтмаслигини таъминлаб бўлмайди.

Асосий мақсадимиз фақат якун яшаш — сарҳисоб қилиш эмас, аксинча, муаммо ва заиф жойларни рўй-рост очиб ташлаш, улар юзасидан чора-тадбирларни амалга ошириш ва яна бир муҳим мақсад — ислоҳотларнинг ўзига ке-

ракли тузатишлар киритишдир, уларни бундан буён чуқурлаштириш учун ҳуқуқий замин ҳозирлашдир.

Ҳурматли мажлис иштирокчилари!

Сизларга тарқатилган ҳужжатлар ва қилинган маърузаларда 1995 йил иқтисодий ва ижтимоий яқунларининг кўрсаткичлари эътиборингизга етказилди.

Шунинг учун ҳам улар тўғрисида батафсил такроран гапиришга ҳожат йўқдир, деб ўйлайман.

Ислоҳотларнинг ўтган йилги асосий натижалари ҳақида гапирар эканмиз, биринчи ва асосий хулоса шуки, 1995 йил кўп жиҳатдан жамиятимизни, иқтисодиетимизни, қолаверса, ҳаётимизнинг барча соҳаларини ислоҳ қилишда туб бурилиш йили бўлди.

Йил яқунлари биз ишлаб чиққан йўналиш, иқтисодий ислоҳотларнинг устувор жиҳатлари тўғри эканини тасдиқлади ва ўз самараларини бера бошлади. Шуларнинг натижасида ва таъсирида Ўзбекистон иқтисодида ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш пасайиши суръати амалда тўхтатилди.

1995 йилда биринчи марта асосий тармоқлар ва соҳалар бўйича ўсиш суръатларига эришилди.

Ички ялпи маҳсулот 1995 йилда 1994 йил даражасига нисбатан 96 фоиз бўлади деб мўлжал қилинган эди, аслида эса 98,8 фоизни еки 300 миллиард сўмни ташкил этди.

Ишлаб чиқарилган миллий даромад 98,5 фоизга етди.

Давлат бюджети камомади 3,5 фоиз этиб белгиланган эди, амалда эса 3,0 фоиздан ошмади.

Саноат ишлаб чиқариш ҳажми 1994 йилга нисбатан 100,2 фоизга тенг бўлди.

Асосий тармоқларни ривожлантириш бўйича, халқимиз олдида очиқ юз билан ҳисобот беришимиз мумкинки, ёқилғи-энергетика соҳасида натижалар 100,7 фоиз, машинасозликда 124,6 фоизга чиқди. "Ўзавтосаноат" уюшмасининг йиллик кўрсаткичлари 250 фоиз, "Ўзмашсаноат" уюшмасида 134,3 фоиз, кимё саноатида 113,0 фоиз, мебелсозлик саноатида 111,5 фоизга кўтарилди.

Истеъмол моллари ишлаб чиқариш 1,5 фоиз ўсди.

1995 йилда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари 1994 йилга нисбатан 2,3 фоиз кўпроқ этиштирилди. Дсҳқончиликдаги ўсиш эса 5,6 фоиз бўлди.

Мустақиллигимизнинг беш йиллик тарихида биринчи марта барча манбалар ҳисобидан иқтисодга қўйилган сармоя — капитал маблағлар ўсиши 102 фоизни ташкил қилди.

Азиз дўстлар, Ўзбекистонимиз эришган яхши натижаларни янада яққолроқ тасаввур этиш учун ўз юртимизни яқин қўшниларимиз билан таққослаб кўрайлик.

Барча тармоқ ва соҳаларни ўз таркибига оладиган ялпи маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми Ҳамдўстлик мамлакатлари билан солиштирганда 1990 йилга нисбатан 1995 йил кўрсаткичлари қуйидагича:

Ўзбекистон	— 81,1 фоиз
Россия	— 62,2 фоиз
Беларусь	— 60,5 фоиз
Қирғизистон	— 50,3 фоиз
Қозоғистон	— 45,4 фоиз
Украина	— 44,4 фоиз

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш бўйича аҳвол 1995 йилда 1990 йилга нисбатан қуйидагича:

Ўзбекистон	— 89 фоиз
Беларусь	— 73 фоиз
Россия	— 67 фоиз
Украина	— 61 фоиз
Қирғизистон	— 57 фоиз
Қозоғистон	— 54 фоиз

1995 йилда саноат ишлаб чиқариш ҳажми 1990 йил натижаларига нисбатан — Қирғизистонда 35 фоизни, Қозоғистонда — 48, Россияда — 50, Украинада — 53, Беларусда — 61 фоизни ташкил этган бўлса, Ўзбекистонда бу кўрсаткич 99,9 фоизга тенг бўлди.

Бу рақамга алоҳида эътиборингизни жалб этмоқчиман.

Яъни, биз амалда ҳали Иттифоқ пароканда бўлмасдан саноат бир маромда ишлаган даврдаги тараққиёт даражасини қўлга киритдик.

Бу кўрсаткичларни биз ўзимиз чиқарганимиз йўқ. Бу кўрсаткичлар Ҳамдўстлик мамлакатлари давлатлараро статистика комитетининг 1995 йил яқунларига бағишланган расмий ҳужжатларидан олинди.

Ўзбекистон эришган натижаларни Ҳамдўстлик мамлакатлари билан қиёслаган, таққослаган ҳолда, бир нарсани очиқ айтиш мумкинки, бу кўрсаткичлар Ўзбекистон танлаган йўл тўғри эканини, Ўзбекистон модели тарих имтиҳонидан муваффақиятли ўтаётганини амалда тасдиқлайди. Бу кўрсаткичлар барча ислохотларимиз пойдеворида турган асосий тамойилларимизнинг тўғри эканини исботлайди.

Яна бир эришилган натижа: ислоҳотлар жараёни учун мустақкам ҳуқуқий замин яратилди. Бу ўз навбатида ислоҳотлар барқарорлигига, уларнинг узлуксиз олға силжишига имкон туғдирди.

Учинчи хулоса: иқтисодиёт ва молияни барқарорлаштиришда сезиларли натижаларга эришилди. Инфляция даражаси ўтган йилга нисбатан 3,7 марта қисқарди. 1995 йил январь ойидаги инфляция, яъни нарх ўсиши 16,9 фоизни ташкил этган бўлса, декабрь ойида 2,2 фоизни ташкил қилди. Бу иқтисодиётни жонлантиришни ва унинг бундан бўёнги ўсишини таъминлашни олдимишга стратегик вазифа сифатида қўйишга асос беради.

Тўртинчи хулоса: миллий валютамиз бақувватлашиб, барқарорлашиб бормоқда. Республика валюта биржасида мунтазам равишда савдо ўтказилиб турибди. Сотилаётган эркин муомаладаги валюта ҳажми кўпайди, яъни 1,3 миллиард доллардан ошиб кетди. Бу 1994 йилдагидан 11 марта кўп десмакдир.

Бешинчидан, кучли ва адресли ижтимоий сиёсат юритилиши, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг бутунлай янги тартиблари жорий этилиши сўнгги йилларда фақатгина одамлар турмуш даражасининг ўсишига эмас, балки уларнинг даромадлари ўсишига ҳам олиб келди.

Аҳолининг реал даромадлари, инфляцияни ҳисобга олган ҳолда ҳам, 1995 йили ундан олдинги йилга нисбатан тахминан 40 фоиз ортди.

Йил давомида ишчиларнинг ўртача иш ҳақи миқдори 3,7 марта, пенсиялар миқдори 3,6, стипендиялар миқдори эса 5,1 марта ортди.

Ўтган йили 500 мингга яқин эҳтиёжманд оилалар маҳалла қўмиталари орқали ҳар ойда

нафақалар олиб турди. Йил давомида эса 6 миллиард сўм нафақа тўланди.

Жамиятимиз учун янги бир жараен ўз таъсирини кўрсата бошлади. Акциялар бўйича тўланаётган дивидендлар хизматчиларнинг даромад манбаларидан бирига айланмоқда. Бир неча мисол келтиришим мумкин: "Нефтгазтаъмир" ҳиссадорлик жамияти йил якунлари бўйича 30,5 миллион сўм миқдориди дивиденд тўлади. Ҳар бир акция учун тўланган дивидендлар миқдори 5 минг сўмдан ошиб кетди, бу акциянинг номинал қийматидан 10 баробар кўп демакдир.

Нафақат сердаромад ёқилғи-энергетика комплексида, балки бошқа тармоқларда ҳам дивиденд тўлаш имконияти пайдо бўляпти. "Қувамебель" ҳиссадорлик жамияти йил якунлари бўйича деярли 8 миллион сўм, "Тошуй-жойинвестқурилиш" тизимига қарашли 159-қурилиш трести ҳиссадорлик жамияти 6 миллион сўм атрофида Андижон "Дори-дармон" ҳиссадорлик жамияти эса 3 миллион сўмдан ортиқ дивиденд тўлади.

Ислоҳотларнинг яна бир якуни шундан иборатки, 1995 йилда иқтисодистимизда давлатга қарашли бўлмаган секторнинг ривож юксак суръатлар билан ўсгани яққол кўринди. Бу секторнинг таъсири кучайиб бормоқда. Миллий даромаднинг 67 фоизи, қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг 97 фоизи, пудрат ишларининг 62 фоизи, товар айланмасининг 91 фоизи унинг ҳиссасига тўғри келади.

Ва, ниҳоят, Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий алоқалари кун сайин кенгайиб бормоқда. Мамлакатимизнинг тўловларга қодир ишончли ҳамкор сифатидаги халқаро обрўси тобора ош-

моқда. 1995 йилда ташқи савдо оборотида 216 миллион долларлик ижобий сальдога эришилди. Ташқи савдо обороти таркиби сезиларли даражада ўзгарди — ўтган йили иқтисодий жиҳатдан тараққий этган хорижий мамлакатлар ҳиссасига жами оборотнинг 57 фоизи тўғри келган бўлса, бу кўрсаткич 1994 йилда 42 фоизни ташкил этган эди.

Бугунги мажлис маърузачилари ва бошқа сўзга чиққан кишилар 1995 йилни яқунлаб, ўз соҳаларида йўл қўйилган камчилик ва нуқсонлар тўғрисида гапирдилар.

Ишимизда мавжуд бўлган хатолар ва оқсоқликлар ҳақида гапирганда, аввало, уларнинг сабаблари ва илдизларини, уларнинг мезонларини очиб беришимиз, ўзимиз учун аниқлаб олишимиз даркор.

Хўш, бугун бизни нима кўпроқ ташвишлантирмоқда? Ислоҳотларни янада чуқурлаштириш учун яна қандай чора-тадбирлар кўришимиз керак?

Мени, аввало, хўжалик юритиш механизми қандай шаклланаётгани қизиқтиради. У корхоналарнинг иқтисодий эркинлиги ва мустақиллиги учун қандай қулайлик туғдирмоқда.

Ташаббус ва тадбиркорликни қай даражада рағбатлантирмоқда, корхоналар ва улар раҳбарларининг иқтисодий масъулият мезони қай аҳволда?

Энг муҳими, бугун таркиб топаётган хўжалик механизми бозор қонунларига ва шароитларига қанчалик тўғри келади ва жавоб беради? Бозор талаблари қай даражада қабул қилинган қонунлар ва ҳужжатлар орқали ҳаётда ўз аксини топмоқда?

Биринчидан. Шунини очиқ тан олишимиз керакки, кўпгина қонунлар, ҳукумат қарорлари ҳозирча тўлиқ ишлагани йўқ. Қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш, ташқи иқтисодий фаолият, қимматбаҳо қоғозлар бозорини вужудга келтириш юзасидан илгари қабул қилинган ва ислоҳотлар ривожини учун муҳим аҳамиятга эга бўлган қарорлар ижроси текширилганида, улар жуда сскин, чала-ярим амалга ошаётгани маълум бўлди. Вазирлар Маҳкамаси бу қарорлар ижросини старли назорат қилмаяпти.

Ўзбекистон заминини бугунги кунда бозор иқтисодисти муносабатларини фаол жорий этиш бўйича зарур қонунчилик ва меъсрий ҳужжатлар замини амалда яратилди. Буни кўпчилик тан олмоқда.

Савол туғилади: нега улар ҳаётда тўлиқ амал қилмаяпти? Ким ски нима халақит беряпти? Қасрда, қайси бўғинда оқсаш рўй бермоқда? Мана шу саволларнинг барчасига жавоб топишимиз керак.

Менинг назаримда, энг заиф жойимиз ижрочиларнинг ўрта бўғини, корхона ва хўжалик раҳбарларидир. Улар ҳамон эски тасаввур билан яшамоқдалар. Фондлар, ҳар хил лимитлар, имтисэзли кредитлар ундиришга асосланган боқимандалик кайфиятидан халос бўла олмаяптилар. Бундай кайфиятдан қутулмас эканмиз, барча хайрли ишларимиз, ташаббусларимиз тўрачилик ботқоғига ботиб, оқсоқ бўлиб қолаверади.

Иккинчидан. Бозор инфраструктурасини ривожлантириш бугунги кун талабларидан ортда қолмоқда. У амалда эндигина яратилляпти. Тижорат банклари тизими, молиявий хизмат, аудиторлик фирмалари, суғурта компаниялари

кўпроқ катта ва ўртача шаҳарларда, туман марказларида шаклланимоқда.

Очиқ айтиш керак: қишлоқ жойларда бозор инфраструктураси, бозор хизмати йўқ ҳисоби. Мавжуд 31 та тижорат банки, 69 та суғурта компанияси мамлакатимиз эҳтиёжларини қондира олмаслиги турган гап. Бухоро, Қашқадарё, Навоий вилоятларида бирорта ҳам давлатга қарашли бўлмаган суғурта компанияси йўқ. Лизинг, инжениринг компаниялари каби бозорнинг муҳим муассасаларига эътибор йўқ.

Учинчидан. Бугунги кунда бизнинг энг оқсоқ жойимиз — кадрлар тайёрлаш масаласи. Аниқ айтиш мумкинки, ҳар бир участкада, ҳар бир бошқарув бўғинида ўз касбининг устаси бўлган ғайратли кишилар турганида талай муаммолар аллақачон ҳал бўлиб кетарди. Бунинг тасдиғини ҳар қадамда кўриш мумкин.

Биз кадрлар тайёрлаш тизимини жиддий қайта кўриб чиқишимиз зарур. Кадрларнинг дунёқарашини тубдан ўзгартириш, тадбиркорликка, тижоратга ҳавас-иштиёқ уйғотиш бугунги куннинг энг долзарб масаласи десак ҳеч қандай муболаға бўлмас.

Бизнес асосларини эгаллашга ҳаракат қилиш оммавий тус олиши лозим ва биз бунинг учун барча шарт-шароитларни яратишимиз керак.

Одамлар тафаккурини ўзгартириш зарур. Биз одамларга имкон қадар тадбиркорликни, ўзига, ўз билими ва меҳнатига ишонч ҳиссини кўпроқ юқтиришимиз керак.

Тўртинчидан. Вилоят ва туманларда давлат мулки ва хусусийлаштириш масалаларини ҳал этишга бир ёқлама ёндашилмоқда.

Сизларнинг эътиборингизни бир масалага жалб қилмоқчиман. Расмиятчилик, яъни ишга юзаки қараш. Бугун республикадаги ва жойлардаги раҳбарлардан сўранг — улар сизга қанча корхона давлат тасарруфидан чиқарилганини, қанчаси ҳиссадорлик жамиятларига айлантирилганини адашмасдан айтиб беради, қанча кичик ва хусусий корхоналар ташкил этилгани тўғрисидаги рақамларни қалаштириб ташлайди.

Бироқ нима учун хусусийлаштирилган корхоналарда ўзгаришлар ўз самарасини бермаяпти, нима учун ҳиссадорлар ўзларини ҳозиргача мулкнинг тўлақонли эгаси деб, мулкдорлар деб ҳис қилмаяпти, деган саволларга жавоб берадиган одамни топиш қийин.

Аслида хусусийлаштириш жараёнининг мазмун-моҳияти ҳам шунда, яъни мулк шаклини тубдан ўзгартириш, ҳар бир кишининг чин маънодаги ҳақиқий мулкдорга айланишидадир.

Бешинчидан. Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро, Жиззах, Қашқадарё, Навоий, Сирдарё, Сурхондарё, Хоразм вилоятлари кўпгина туманларида нақд пул эмиссияси 60—70 фоизни ташкил этаётгани бизни қаттиқ ташвишга солмоқда. Бошқа вилоятларда ҳам аҳвол бундан яхши эмас.

Табиий савол туғилади: агар ишчилар, нафақахўрлар қўлига олган нақд пулини сарф қилмаса, яъни берилган пул қайтиб хазинага тушмаса, бундай шароитга қачонгача ва қандай тизим, қандай давлат чидаши мумкин?

Наҳотки республикамизнинг аксарият аҳолиси ўзининг эҳтиёжи талабини, савдо-сотиқ юмушларини пойтахтга — Тошкент шаҳрига кслиб ҳал қилиши, қондириши ксрак?

Энди биз масалани бошқача қўймоқчимиз. Эмиссия даражаси пасаймаётган, аксинча ўсаётган жойларда нақд пулларнинг банкка қайтарилишини таъминлаш чора-тадбирларини кўрмагунча, ҳокимлар, уларнинг муовинлари ва Марказий банк бўлимлари раҳбарларининг машош олишга ҳаққи борми, шуни кўриб чиқишимиз керак.

Энди 1996 йилги асосий вазифалар ҳақида.

Ўзбекистон Олий Мажлисининг охириги сессиясида 1995 йилги ижтимоий-иқтисодий тараққистга яқун ясалган ва жорий йилда ислохотларни чуқурлаштиришнинг асосий ва устувор йўналишлари белгилаб берилган эди. Барчамизнинг асосий ва устувор вазифамиз — шу йўналишларни ҳаётга татбиқ қилиш, уларни амалий ишларимиз билан охиригача етказиш.

Биз ушбу масалаларни Вазирлар Маҳкамасининг мажлисларида декабрь-январь ойларида икки марта муҳокама қилган эдик. Батафсил ва теран ўрганиш, тегишли таклифлар тайёрлаш учун энг муҳим муаммолар, шошилиш ва устувор вазифаларни ечишга доир тамойил ва ёндашувлар аниқлаб олинган эди.

Бугунги йиғилишимиз арафасида Вазирлар Маҳкамасининг барча комплексларида, шунингдек вилоят, шаҳар ва туманларда йил якунлари дастлабки муҳокамадан ўтказилди.

Мен бугун қайд этиб, айтиб ўтилган нарсалар тўғрисида гапирмоқчи эмасман. Бинобарин, ҳаммангиз яқуний материаллар ва тайёрланган қарорлар лойиҳаси билан танишсиз. Мажлисида иштирок этаётган оммавий ахборот воситалари вакиллари уларни халқимиз эътиборига ҳавола этади, деб ўйлайман.

Бугунги асосий масала 1996 йил учун мақсадларни, белгилаб олинган устувор йўналишларни амалга оширишнинг механизм ва йўлини излаб топишни, уларнинг аниқ лойиҳаларда акс этишини муҳим деб биламан. Димоқчиманки, ўша устувор йўналишлар аниқ лойиҳаларда акс этиши — моддийлашиши ва уларни амалга оширишнинг аниқ муддатлари ва суръатлари белгилаб қўйилиши шарт. Бу лойиҳалар мустақкам моддий асосга эга бўлиши лозим.

Энг муҳим, баъзи бир устувор лойиҳалар бўйича тўхталиб ўтмоқчиман.

Энг асосий эътиборни биринчи навбатда мамлакатимиз энергетика базасини янада ривожлантиришга қаратишимиз даркор. Мен Бухоро нефтни қайта ишлаш заводи қурилишини жадал суръатларда давом эттириш, Кўкдумалоқ нефть-газ конденсати конларини жиҳозлаш, компрессор станцияси қурилишини тугаллаш, Мингбулоқ нефть конида қидирув ишлари олиб бориш ва очилган фаввораларни ишга солиш, Газли—Нукус газ қувурининг иккинчи навбатини қуришни назарда тутялман.

Кўрсатилган ва бошқа бошланган лойиҳаларни бажариш аҳволи қандай эканини тафтиш қилиш, уларни амалга оширишга тўсқинлик қилаётган сабабларни аниқлаш зарур. Ҳар бир аниқ объект бўйича муайян иш ва инвестициялар ҳажмини, маблағлар манбасини аниқлаш, барча куч ва ресурсларимизни сафарбар этишимиз керак бўлади.

Бу йил ишга туширилиши мўлжалланган Қизилқум фосфорит заводининг қурилиши ғоят секин бормоқда. Кимда-ким бу корхонанинг аҳамиятини тушунмаса, яхшилаб тушуниб олсин: Самарқанд, Қўқон ва Олмалиқ суперфос-

фат заводларининг тақдири шу корхонанинг ишга туширилиши билан боғлиқ.

Қишлоқ хўжалигини ниҳоятда зарур бўлган фосфорли ўғитлар билан таъминлаш масаласи ҳам шу корхона билан чамбарчас боғлиқ. Биз ўтган йили фосфор ва бошқа кимёвий хом ашёни четдан олиб келиш бутун республикани оғир аҳволга солиб қўйиши мумкинлигини ўз бошимиздан ўтказдик.

1996 йилда киме корхоналарини қайта таъмирлашни тугаллаш лозим. Шундагина улар барқарор ишлаб, кераксиз маҳсулот ишлаб чиқаришдан қутулиб, қишлоқ хўжалигини зарур минерал ўғитлар билан таъминлайди. Ва шу билан бирга экспорт ҳисобидан валюта маблағини топиш имкониятини беради.

Қўнғирот сода заводи қурилишини изчил давом эттириш керак. Бу завод асосий қурилишларимиздан бири бўлиб, хорижий шерикларимиз билан биргаликда бунёд этилмоқда. Республикамизда каустик, кальцийлаштирилган ҳамда озиқ-овқат содаси ишлаб чиқаришнинг йўлга қўйилиши озиқ-овқат, кимё саноатимизни, энергетикамизни зарур хом ашё билан таъминлабгина қолмай, Ўзбекистонда деразабоп ва бошқа турдаги ойна ишлаб чиқариш имконини яратади, четдан хом ашё келтиришдек қарамликка барҳам беради.

Мазкур завод импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқариш тармоқларини яратиш намунаси бўлмоғи керак. Ҳисоб-китоб шуни кўрсатадики, бу завод ишга тушгач, четдан келтириладиган хом ашёни қисқартириш эвазига ҳар йили камида 31 миллион АҚШ доллари иқтисод қилинади.

Биз янги темир йўллар, автомобиль магистраллари ҳамда коммуникация тизимини қуриш ва

фойдаланишга топширишга катта аҳамият бермоқдамиз. "Навоний — Учқудуқ — Султануиздаг — Нукус", "Ўзур — Бойсун — Қумқўрғон" темир йўллари қурилиши, Қамчик довонидан ўтадиган Тошкент — Ўш автомобиль йўлини реконструкция қилиш, Учқудуқ шаҳрида янги аэропорт қуриш бу соҳадаги устувор вазифаларимиз сирасига киради.

Бу ишларни амалга ошириш нафақат транспорт коммуникацияси тизимини яхшилайти, балки мўл-кўл хом ашёга эга бўлган районларга йўл очади, ўша хом ашёни республикадаги истеъмолчилар ва экспорт учун саноатда қайта ишлаш имконини беради.

Этиборингизни яна бир муҳим масалага қаратмоқчиман. Устувор лойиҳалар тўғрисида гапирганда, уларни тўғридан-тўғри ва фақатгина қурилиш лойиҳалари деб қарамаслик керак. Уларга чуқурроқ ёндашиш талаб этилади.

Бу соҳада ҳам, биринчи навбатда, қишлоқ хўжалигимиз учун муҳим бўлган республикадаги илк холдинг компанияси — "Ўзқишлоқхўжалик-машхолдинг"ни тузишни ниҳоясига етказиш зарур. Нима учун биз маҳаллий шароитимиз учун ўта зарур бўлган қишлоқ хўжалик техникаси ишлаб чиқаришни йўлга қўя олмаяпмиз, деган савол кўпдан бери олдимизда турибди.

Нега ҳозиргача қишлоқ хўжалиги учун ягона техника сисёати ишлаб чиқилмаган? Қачонгача техникани четдан сотиб оламиз? Наҳотки, бунинг учун нафақат кўплаб валюта маблағлари сарфлаётганимиз, балки эртага чет эл фирмаларига қарам аҳволга тушиб қолаётганимиз тушунарли бўлмаса? Ахир эртага бу техникани ишлатиш, эҳтиёт қисмлари топиш,

таъмирлаш ҳам керак бўлади-ку! Шунда яна бировларга таъзим қилиб борамизми?

Нафақат пахтачилик, қолаверса, қишлоқ хўжалигининг бошқа соҳалари, аввало, ғалла стиштиришга зарур техника ишлаб чиқариш учун обрўли чет эл фирмалари билан қўшма корхоналар тузишга дадил киришиш керак. Бу бугунги кунда энг долзарб масалага айланиб қолмоқда.

Янги ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш билан биргаликда лизинг операцияларини, яъни ижарага ишлатишни ҳам кенгроқ ривожлантириш керак. Масалан, бизга техника олиб келишдан манфаатдор бўлган Америка "Ксйс" фирмаси билан бирга лизинг компанияси тузиш мумкин эмасми?

Менинг фикримча, "Ўзқишлоқхўжаликтаъминоттаъмир" ташқи иқтисодий фаолият миллий банки билан бирга ушбу йўналишда ишлаши керак. Бунда халқаро молия корпорацияси имкониятлари ва таклифларидан фойдаланиш мумкин.

Яна республикамиз аҳолиси ва иқтисодиёти учун муҳим тармоқлардан бири, бу — халқ истеъмол қиладиган озиқ-овқат ва саноат молларини ишлаб чиқариш бўйича қўшма корхоналар тузиш ва қуриш орқали ташкил қилиш имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш лозим. Бу масалага биринчи навбатда эътибор беришимиз даркор.

1996 йил учун лойиҳаларни танлаб олишда улар бизнинг четдан мол келтиришга қарамлигимизни камайтиришини ҳисобга олишимиз керак. Ўзимизда ишлаб чиқарилишини ташкил этиш орқали энг зарур эҳтиёжларимизни қондиришимиз мумкин бўлади. Бунинг учун зарур база бор.

Албатта, биз яхши тушунамизки, бундай лойиҳаларни амалга ошириш учун давлатнинг ёрдами керак. Биз бундай ёрдамни беришга тегишли ресурслар ва имкониятларни топишимиз лозим.

Иккинчидан. Албатта, бундай лойиҳаларни амалга ошириш учун чет эл капиталини кўпроқ жалб этиш лозим. Биз бунинг учун барча зарур ҳуқуқий, молиявий, иқтисодий шарт-шароит ва имтиёзларни ҳозирлашимиз керак. Биз мазкур устувор вазифаларни рўёбга чиқариш, қўшма корхоналар тузиш учун чет эл сармояларини жалб этишни ҳар томонлама рағбатлантира бо-рамиз.

Ҳурматли дўстлар!

Мен яна бир жуда долзарб масалани ўртага ташламоқчиман. У ҳам бўлса, шартнома ва контрактлар тузишнинг мавжуд тартибини ва аҳамиятини тубдан ўзгартиришимиз керак.

Табиий бир саволга жавоб беришимиз зарур.

Умуман, шартнома-контрактация нима учун тузилади? Шартномалар қандай тузилаётгани ва амалга оширилаётганини бирор киши бирор марта таҳлил қилиб кўрдими? Бирор хўжалик мисолида, бирор шартнома мисолида ушбу шартнома мажбуриятлари ортида нима турганини ўйлаб кўрдими? Уни тузган томонларнинг мажбуриятлари қандай?

Ва энг муҳими, шартномани тасдиқлаган, имзо чеккан мутасадди раҳбарларнинг ва мутахассисларнинг масъулияти, керак бўлса — жавобгарлиги қандай?

Буни шу вақтгача ҳеч ким суриштирмаган, суриштиришни истамайди ҳам.

Ўз-ўзидан савол туғилади: бунинг сабаби нима?

Энг муҳими — маҳсулот, товар ишлаб чиқарувчиларнинг бугунги аҳволи қандай? Тан олишимиз керак, қишлоқ жойларда инфраструктура тармоғи — савдо-сотиқ ва тайёрлов тизими тараққий этмаган. Тайёрловчиларнинг ўзлари яккаҳоқимлик қилиб, хўжаликларга зуғум ва зулм ўтказади, зиммага олинган шартларни бажармаслик ҳолларини ҳар қадамда учратиш мумкин.

Мисол тариқасида мева-сабзавот маҳсулотлари тайёрлашнинг мавжуд аҳволини кўриб чиқайлик. Бирор киши шартномалар қайси нархда ва қай даражада адолатли тузилаётганини текшириб кўрдими? Помидор ёки узум стиштирадиган хўжаликларда рентабеллик бўлмаган, айрим хўжаликлар зарар кўраётган бир пайтда консерва ва вино заводларининг рентабеллиги осмонга чиқиб кетяпти. Бундай дейишимизга асос бор.

Қашқадарё вино-консерва заводи, Наманган вино-консерва заводида рентабеллик 30 фоизни, Шаҳрисабз вино заводида 25 фоизни ташкил этди. Айни вақтда помидор ва узум стиштирадиган хўжаликларнинг рентабеллиги 2-5 фоиздан ошмади, кўпгина хўжаликлар, масалан, "Наманган", Сурхондарё вилоятидаги "Термиз" каби агрофирмалар йилни зарар кўриш билан якунлади.

Товар ишлаб чиқарувчиларни ҳимоялаш тармоғининг аҳволи жуда аянчли. Уларни ҳеч ким суғурта қилмайди. Ахир, кимдир ишлаб чиқарувчиларни, тузилган шартномаларни суғурта қилиши керак-ку! Бу иш бизда мутлақо йўлга қўйилмаган.

Ғарб мамлакатларида фермерлар ўз маҳсулотини қасрга топширишни, қайси нархда со-

тишни, қанча фойда олишни билмаса, сигирларини сўйиб юборади, ерларини ҳайдаб ташлайди. Ҳузига зарар келтирадиган маҳсулот ишлаб чиқаргандан кўра суғурта пули олишни афзал деб билади. Бизда эса бунинг бутунлай теска-риси.

Шартнома тузишга тузилади, бироқ у бажарилмагани учун ким жавоб беришини ҳеч ким тушунмайди. Шартноманинг бирор-бир моддаси бажарилмай қолса, қанчалик зарар кўришини товар ишлаб чиқарувчи на тасаввур этади, на тушунади, унга қўл қўйган бошқа томон эса ҳеч нарсага жавоб бермайди.

Адлия вазирлиги ва Прокуратура бу иш билан шуғулланмаяпти. Бунинг учун, умуман, жавобгарлик йўқ. Бизда шартномалар мазмун-моҳиятига кўра хўжакўрсинга тузилиши анъанага айланиб қолди.

Ҳақли савол туғилади: хўжалик шартнома тузгандан кейин унинг бу йилни фойда ёки зарар билан яқунлашини ким олдиндан айтиб бера олади?

Ғарб мамлакатларида фермерлар даромад олишига кўзи етмаса, ҳеч нарсага қўл урмайди. Бизда-чи? Ҳеч ким иқтисодий таҳлил билан шуғулланмайди, ҳеч нарсани йил бошида ҳисоб-китоб қилиб кўрмайди. Ҳаммамиз жўжани кузда санашга ўрганиб қолганмиз. 1995 йилни нега 143 хўжалик зарар билан, 673 хўжалик эса учма-уч яқунлаганини билмагандай елка қисамиз.

Бундан қандай хулоса чиқариш мумкин?

Биринчидан, шартнома тузиш маданиятини, шартномалар маданиятини бутунлай янги поғонага кўтаришимиз керак.

Иқтисоднинг қандай соҳаси ёки тармоғидан қатъи назар, унинг ижросига жавобгар томон-

ларнинг масъулиятини кучайтиришимиз даркор. Шартномаларнинг мақомини кўтаришимиз ва уларга қонуний асос яратишимиз лозим. Бу борада Олий Мажлис ва ҳуқуқшунослар тер тўкишига тўғри келади. Шартнома қоғозда қолиб кетмаслиги зарур.

Иккинчи хулосамиз товар ишлаб чиқарувчиларнинг манфаатларини ҳимоя қилишдан иборат. Модомики, мен товар ишлаб чиқарадиган бўлсам, шунга сарфланган харажатлар қопланиши ва даромад келтиришига олдиндан ишончим комил бўлиши керак.

Мисол учун, мен маълум бир маҳсулот ишлаб чиқармоқчиман. Айтинг-чи, ишлаб чиқараятган маҳсулотим, ҳеч бўлмаса, сарфлаган харажатларимни қоплашига, оз бўлса-да, фойда келтиришига ишонмасам, уни ишлаб чиқаришимнинг маъноси нима!— Афсуски, бизда йилни қандай яқунлашини билмайдиган ўнлаб корхоналар бор. Энди бунга чек қўйиш вақти етди.

Бунинг учун нима қилишимиз лозим? Мен бу ҳақда биринчи марта гапираётганим йўқ. Текинга ишламаслик учун буюртмалар "портфели"ни ташкил қилмасдан, яъни харидорни олдиндан аниқламасдан ишни бошламаслик керак.

Яна бир муҳим хулоса: товар ишлаб чиқарувчиларнинг манфаатини ҳимоя қилиш мақсадида товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатасини тузишимиз лозим. Бу борадаги зарур ҳужжатларни тайёрлаш Давлат мулк қўмитаси зиммасига юклатилади.

Яна бир принципиал масала: тизим яратиш, шартнома тузиш маданиятини юксалтириш устида жиддий иш қилиниши керак. Бу — ўта муҳим масала. Одамлар эскича йўсинда иш-

лашга ўрганиб қолишган. Товарни ишлаб чиқарганлар ва уни қабул қилиб олмаганлар ўртасидаги можаро судга мурожаат қилиш йўли билан ҳал этилиши лозим.

Мен қонунлар ижросига масъул адлия вазири, прокурор ски хўжалик суди раисига шундай савол бермоқчиман: шартномага қўл қўйиб, уни бажармаган бирор-бир хўжалик ски корхонага жазо сифатида жарима солиндими, улардан бирортаси маъмурий жавобгарликка тортилдими? Катта зарар кўрган корхона ортида йил бўйи меҳнат қилиб, иш ҳақини ололмаётган бутун бошли жамоанинг тақдири турибди. Бунинг учун нимага ҳеч ким жавоб бермайди.

Зудлик билан ҳал этилиши лозим бўлган яна бир муамма бор. 1996 йил бошланиб кетди. Мени эса корхоналарнинг қанчаси бутун бошли йилга мўлжалланган буюртмалар "портфели"га эга деган савол қийнайди. Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг қанча қисми учун шартномалар тузилган?

Республикада талаб ва таклифни ўрганиш масаласи қай аҳволда?

Ушбу масала республика миқёсида, иқтисодий тармоқлари, муайян ишлаб чиқариш ва корхона миқёсида қандай ҳал қилиняпти?

Қачонгача кераксиз моллар ишлаб чиқариш давом этаверади? Корхоналар қачонгача, эртага маҳсулотини қандай сотишни ўйламасдан, ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтираверади?

Қачонгача улар касодга учраган молларини омборларга қалаштириб ташлаб, яна айланма маблағлар беришни сўраб, ялиниб юради?

Агар корхона буюртмалар "портфели"га ва амалда муайян харидорга эга бўлмас экан, уни ёпиб қўя қолган маъқул. Бу давлатга

беҳуда сарфланган хом ашё харажатларини қоплашдан, зос кетган меҳнат ҳақини тўлашдан кўра анча арзонга тушади. Корхоналар омборлари ва савдода туриб қолган товар кўринишидаги ўлик капиталнинг бизга нима кераги бор?

Айни пайтда "Ўзмашсаноат"да (нормативдан ортиқча 980 миллион сўмлик қолдиқ бор), "Ўзэлектротехсаноат"да (701 миллион сўмлик), "Ўзкимёсаноат"да (598 миллион сўмлик), шунингдек "Ўзбекенгилсаноат" ва "Маҳаллийсаноат" тизимида бундай ўлик капитал миқдори оз эмас. 1996 йилнинг 1 январига келиб корхоналарнинг омборларида касодга учраган 5,5 миллиард сўмлик маҳсулот тўпланиб қолди. Нега бунга йўл қўйилди?

Бугун эскича фикрлаб, ҳар хил фондлар, моддий ресурсларга умид боғлаб юрган кишилар билиб қўйсин: энди уларни вақтида хом ашё билан таъминлаб, тайёр маҳсулотини сотиш масаласини ҳал қилиб берадиган идоралар йўқ. Эски замондаги Госплан, Госснаб деган зўравон тақсимотчилар энди йўқ. Эски замон ўтди, тугади. Шунини ҳамма тушуниб, миясига миҳлаб олсин. Эски замонга қайтиш йўқ!

Зарар кўриб ишлаётган корхоналар бўйича республика комиссияси, хўжалик суди кўнгиллагидек ишламаяпти. Банкротлик тўғрисидаги қонун амал қилмаяпти. Мен яна бир бор қарорлар қоғозда қолиб кетмаслигини, расмийликка йўл қўймагликни талаб қиламан. Истиқболи йўқ, узлуксиз зарар кўриб ишлашдан бошқасига ярамайдиган корхоналар, хўжаликларни тарқатиб юбориш, уларни кимошди савдосида ҳақиқий эгаларига сотиш вақти келди.

Азиз дўстлар!

Барчамизга яхши маълумки, ҳастимизда, рўзгоримизда, турмуш тарзимизда, ҳар қайси оила, ҳар қайси инсоннинг туриш-турмушида бозорнинг ўрни катта.

Ахир эскидан қолган "отанг — бозор, онанг — бозор", деган гаплар бежиз айтилмаган. Бу ҳикматли сўзлар халқнинг кўп асрлик тажрибасидан келиб чиқиб айтилган. Бозор қадим замонлардан буси ҳалол меҳнат ва ҳалол савдо намоси бўладиган жой ҳисобланади.

Мана шуни инобатга олган ҳолда кейинги йилларда биз Ўзбекистонда янги бозорлар барпо қилиш, борларини эса янада кенгайтириб, қайта таъмирлаб, янада обод қилишга катта эътибор қаратдик. Бу мақсадлар учун кўп маблағ ва куч-ғайрат сарфладик. Нафақат пойтахтда, нафақат катта шаҳарларда, балки олис туман ва қишлоқларда ҳам бу борада сезиларли ишлар амалга оширилди.

Бозорларимизнинг ободлиги, тўкинлиги фаровонликка қараб олға юришимизнинг яна бир далили, яна бир исботи бўлиб қолмоқда.

Лекин биз шунча эътибор, шунча маблағ сарфлаб бир нарсани унутиб қўймоқдамиз: хўш, обод бозорларни кимнинг қўлига топширдик? Бугун бозорларимизда ким ҳукмрон? Ҳақиқий дехқон, ҳақиқий маҳсулот эгаси шу бозорларда эмин-эркин савдо қиляптими?

Афсуски, бугун бизнинг кўп жойлардаги бозорларимизда чайқовчи-олибсотар ҳукмрон. Бугун пештахталарда пешона тери билан ҳосил стиштирган дехқон ёки боғбоннинг эмас, иймон-инсоф кўчасидан умуман ўтмаган, бирни ўнга пулластган чайқовчининг ошиғи олчи.

Бундай кимсалар биз давлат ҳисобидан яратиб берган имкониятлардан фақат ўз манфаати йўлида фойдаланяпти. Шу боис ҳам бозорларда нарх-наво осмонда, бечора деҳқон эса молини бир тўда товламачига арзон-гаров бсриб кетишга мажбур.

Азиз биродарлар, йил бўйи кунни кун, тунни тун демасдан ҳалол меҳнат қилиб, пешона тери билан ҳосил стиштирган деҳқоннинг аҳволини бир тасаввур қилинг. У ҳосилни йиғиштирди, энди маҳсулотини олиб бориб бозорда сотиши, меҳнати натижасини пуллаши керак.

Етиштирган ҳосилни шаҳарга элтиш учун деҳқон қанча азоб ва қанча синовлардан ўтади!

Аввалига у машина топади, отанг яхши, онанг яхши деб ҳайдовчини кўндиради, йўлкара пулини бсради. Йўлда икки-уч марта ола-була тасғини кўтариб чиққан гаичи шов-возларни рози қилиши ҳам керак бўлади.

Шунча азоб билан шаҳарга етиб келади. Бозор олдида уни пихини ёрган олибсотарлар кутиб олади. Улардан бир амаллаб қутулса, дарвоза олдида турган барзангиларга пул беради. Кейин бир амаллаб бозорга кириб, давлат ҳисобига қурилган омборларда икки-уч қоп молини сақлаш учун яна пул беради.

Ниҳоят, бечора деҳқон мингта синовдан ўтиб, бозор ичкарасига ҳам етди. Растада ким зўравон? Албатта, тарозибон билан паттачи! Пештахта ёнидан жой оладими ёки яланг ердан жой тегадими, паттачи билан тарозибоннинг ҳам томоғини "мойлаш" керак.

Хўш, бозорда аҳвол шу экан, минг азоб билан мсва-чева, сабзавот ўстирган деҳқон нима қилсин?

Фойда олмаса ҳам майли, лоақал қилган меҳнати ва кетган харажатини қоплаш учун нархни оширишга мажбур бўлади.

Бу аҳволга қандай чидаш мумкин?

Бундай аҳвол билан қандай муроса қилиш мумкин?

Мен бугун шу саволни сизларнинг олдингизга қўймоқчиман.

Едингизда бўлса, шу саволни икки йил бурун ҳам қўйган эдим.

Хўш, бизда бозорнинг эгаси, бозордаги тартиб, тош-тарозини назорат қиладиган бирор одам борми ўзи?!

Одамларни алдаш, нарх-наводан, тош-тарозидан уриш — қадим замонларда ҳам, мусулмончиликда ҳам гуноҳи азим ҳисобланади.

Бундай ортиқ чидаб бўлмайдиган ҳолга кескин зарба бериш, адолатли тартиб ўрнатиш мақсадида олибсотарларнинг уруғини қуритиш учун бугун тегишли давлат органлари томонидан ҳуқуқий чора-тадбирларни кескинлаштириш устида қатъий иш олиб бориляпти.

Деҳқон бозорлари нафақат деҳқон ўз маҳсулотини сотадиган жой. Аслида деҳқон бозорлари биз тасаввур этганимиздан ҳам кенгроқ мазмунга эга. Биз бозорларимизда қадимий анъаналар тикланиши, яъни улар одамларнинг муомала маркази бўлиб қолиши тарафдоримиз.

Шунинг учун ҳам бозорлар ҳозирги кун талабларига жавоб берадиган даражада қурилиши ва қайта таъмирланиши — сотувчи-деҳқон ва харидор учун ҳар томонлама қулай бўлмоғи лозим.

Юқорида айтилган муаммоларни инobatга олган ҳолда, бугунги кунда шаҳарлардаги деҳқон бозорларини "Ўзтайёрловсавдо" тасарруфи-

дан чиқариб, маҳаллий ҳокимиятлар ихтиёрига ўтказишга қарор қилдик. Шунга тегишли фармон яқин кунларда қабул этилади.

Ҳурматли юрдошлар!

Ҳадсмай диёримизга баҳор фасли кириб келади.

Мен баҳорги дала ишларига тайёргарлик борасидаги энг долзарб масалага тўхталмоқчиман. Маълумки, баҳорнинг бир куни йилга татийди. Биз бу масъул паллага пухта тайёргарлик кўришимиз шарт. Бунинг учун, аввало, нималарга эътибор бериш керак?

Биринчидан. Меҳнатсевар деҳқонимизнинг бугунги аҳволдан батафсил хабардор, унинг ташвишларига ҳамдард бўлишимиз даркор. Унинг меҳнат ҳақини вақтида ва тўлиқ олишини таъминлашимиз лозим.

Бунинг учун ўтган йилги ҳосил учун қишлоқ хўжалик корхоналари билан тўлиқ ҳисобкитоб қилишимиз, қарзларни қисқа муддатларда қайтаришимиз керак.

Мазкур масалага, аввало, Молия вазирлиги, Марказий банк, ундан кейин ҳокимлар шахсан жавобгардир.

Қишлоқ аҳолисининг ижтимоий шарт-шароитлари ҳақида ўйлашимиз керак. Қишлоқ аҳолисига пенсия, нафақа ва бошқа ижтимоий тўловлар ўз вақтида берилиши керак. Гап фақат тўловлар ҳақида эмас.

Олий Мажлиснинг сўнгги сессиясида қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини яхшилаш тўғрисида қарор қабул қилинган, ҳукуматга қишлоқ мактабларини таъмирлаш, қишлоқ тиббий пунктларининг моддий базасини мустаҳкамлаш бўйича икки йилга мўлжалланган махсус ижтимоий дастур ишлаб чиқиш топширилган эди.

Мен мазкур дастурни ҳамон кутяпман. Қани ўша дастур? Мана бу ерда ижроия ҳокимият вакиллари ўтирибди. Бу сизларнинг асосий вазифаларингиз эмасми?! Қисқа муддатда, пишиқ ва пухта ўйлаб, мазкур дастурни тайёрлаш, уни ҳаётга татбиқ этишнинг молиявий манбаларини қидириб топиш сизларнинг зиммангизда. Бундай дастурни тайёрлаш 1 апрелдан кечикиб қолмасин. Исмоил Жўрабеков бу масалага жавобгар.

Умуман, нега ҳеч ким бу масала ҳақида шу пайтгача жиддий бош қотирмаяпти, жон куйдирмаяпти?! Ёки шундай масалаларнинг изидан ҳам фақат президент юриши керакми? .

Қишлоққа ихчам саноат корхоналарини жойлаштириш орқали унинг инфраструктурасини ривожлантириш, унинг қиёфасини ўзгартириш ҳали кўп вақт фавқулодда муҳим вазифалардан бири бўлиб қолади.

Тадбиркорликни, касаначиликнинг турли шакллари фаол ривожлантириб, хусусий тадбиркорликка шарт-шароитлар яратишимиз, янги иш жойлари ташкил этишимиз зарур. Энг муҳими — инсонни, дала меҳнаткашларини ер ва мулкнинг ҳақиқий эгаси бўлишига имкон тугдиришимиз лозим.

Кўкламга дала ишларига киришишдан аввал хўжаликларни ёқилғи-мой ва уруғ билан таъминлаш, тсгишли машина-техникани шай қилиб қўйиш лозим.

Яна бир бор таъкидлашимиз керак: бугунги кунда энг муҳим масалалардан бири ҳисоб-китоб масаласидир.

Айни пайтда қишлоқ хўжалик маҳсулоти учун ҳисоб-китоб қилаётган корхоналарга оборот, айланма маблағларини ажратиш бўйича бир қатор чора-тадбирлар кўрилди.

Шу билан бирга, янги, бўлғуси ҳосилдан харид қилиш учун хўжаликларга аванс тўлаш тўғрисида қарор қабул қилинди ва унинг тадбирлари шу кунларда амалга оширилади.

Буларнинг ҳаммаси хўжаликларнинг "Ўзагрокимёсервис", "Ўзқишлоқхўжаликтаъминот-тузатиш" ва "Ўздавнефтвермаҳсулот" билан ставка берилган минерал ўғитлар, қишлоқ хўжалик техникаси ва ёнилғи учун ўз вақтида ҳисоб-китоб қилишига имкон яратади. Ўз навбатида, юқорида номлари тилга олинган идоралар ҳам баҳорги дала ишларига масъулдирлар. Улар бундан сўнгра чиқармасликлари керак.

Долзарб масаладан яна бири шуки, сртупроқ унумдорлигини, унинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳақида ҳар доим бош қотириш лозим. Шу ўринда яна бир бор таъкидлаб ўтмоқчиман: сртларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва кўкламги экиш ишларига тайёргарлик учун И. Жўрабсков, Р. Гиниятуллин ва ҳокимлар шахсан жавобгардирлар. Бу масалаларни кўриб чиқиш сизларга топширилган ва бу билан жиддий шуғулланишларингиз керак.

Қишлоқда мулкдорлар синфини вужудга келтириш тўғрисидаги масалага яна бир бор эътиборингизни жалб этмоқчиман. Мен маърузаларимда бир неча марта таъкидлаганимдек, қишлоқда ислохотлар қанчалик муваффақиятли бораётганини, уларнинг олға силжишига нималар тўсқинлик қилаётганини билиш биз учун ниҳоятда муҳимдир. Ҳамма бало шундаки, қишлоқда чинакам мулкдорлар йўқ.

Бугунги кунда қишлоқда таркиб топган иқтисодий муносабатлар хўжаликларни ортиқча ишчи кучидан халос бўлишга рағбатлантирмайди. Ўз навбатида бундай ҳолат ортиқча хара-

жатга ва даромад миқдорининг камайишига олиб келмоқда. Меҳнат сарфи ҳаддан ташқари юқориликча қолмоқда.

Бундан қутулишниинг йўли битта — у ҳам бўлса, эски тузумдан қолган муносабатларга кескин барҳам бериш, мулкнинг муайян қисмини пай ва улуш ҳолида ходимларга бириктириб қўйишга асосланган хўжалик юритишниинг янги шаклларига дадилроқ ўтиш зарур. Жадал суръатда хўжаликларни ёпиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятларига айлантира бориш керак.

Мен бунга тегишли зарур мсъёрий ҳужжатларни тайёрлаш тўғрисида топшириқлар берган эдим. Маълум бўляптики, уларни тайёрлаш бўлар-бўлмас муҳокамалар ботқоғига ботиб қолган, натижадан эса ҳамон дарак йўқ.

Биз бу масалаларни идоралараро кенгашнинг яқинда ўтказиладиган мажлисида кўриб чиқмоқчимиз. Бу ишни ҳозирнинг ўзидаёқ тажриба тариқасида бир қанча хўжаликларда бошлаб юбориш зарур. Республикамизда ҳам, Ҳамдўстликнинг айрим мамлакатларида ҳам бу борада муайян тажриба орттирилган.

Ҳурматли дўстлар!

Мен бугун қишлоқ хўжалигида ҳозирги мавжуд бўлган молиявий вазият ҳақида гапириб ўтдим.

Қишлоқ хўжалик корхоналарининг молиявий аҳволини чуқур ўрганиш ва уни ўнглашга оид аниқ-равшан чоралар кўриш тўғрисида топшириқ берилган. Айни вақтда биз қишлоққа ёрдам бермоқчимиз.

Зарар кўриб ишлаётган, истиқболи йўқ корхоналарга эмас, балки зарур маҳсулотни ишлаб

чиқаришга қодир, ҳақиқатан ҳам ёрдамга муҳтож бўлганларга кўмаклашиш керак. Маҳсулотни харид қилиш тизими орқали, имтиёзлар тизими орқали шундай ёрдам бериш механизмини пухта ишлаб чиқиш лозим.

Шунга доир яна бир масала.

Қачон ер кадастри тайёр бўлади? Олдин ҳам айтилган бу масалага яна қайтмоқчиман. Дастлаб кадастрни ишлаб чиқиш, у орқали ер бонитетини белгилаш, ер шароити ўта емон бўлган деҳқончилик зоналарини, сўнгра эса мазкур зоналардаги хўжаликларга ёрдам кўрсатиш чора-тадбирларининг муайян тизимини аниқлаб олиш керак бўлади.

Хуллас, биз қишлоққа ёрдам бериб келдик ва бундан буён ҳам ёрдам бераверамиз.

Бунга ҳеч ким ҳеч қачон шубҳа қилмаслиги керак.

Яна бир бор айтмоқчиман: давлатимизда деҳқон даромади, ҳаёти, насибаси бутун экан, юртимиз обод, иқтисодимиз мустаҳкам бўлади.

Хулоса қилиб айтганда, биз йўл қўйилган хатоларни тузатишга қаратилган аниқ қарорлар қабул қилишимиз, ислоҳотларни янада чуқурлаштириш чораларини белгилаб олишимиз керак. Бу айтилган фикрлар бугунги мажлисимиз қарорларида, албатта, ўз аксини топади. Белгиланаётган барча чоралар қаттиқ назоратга олинади, дсб ишонч билдиришга рухсат бергайсизлар.

*Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасида 1995 йил якунлари
ҳамда жорий йилдаги вазифаларга
бағишланган мажлисда сузланган нутқ
1996 йил 29 февраль*

МУНДАРИЖА

**“ТАНЛАГАН ЙЎЛИМИЗНИНГ ТЎҒРИЛИГИГА
ИШОНЧИМИЗ КОМИЛ” 3**

**ИСЛОҲОТЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШДА
ҚАТЪИЯТЛИ БЎЛАЙЛИК. *Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасида 1995 йил якунилари ҳамда
жорий йилдаги вазифаларга бағишланган мажлисда
сўзланган нутқ, 1996 йил 29 февраль* 64**

Ислам Абдуганиевич Каримов

**МЫ ДОЛЖНЫ ТВЕРДО СЛЕДОВАТЬ
КУРСУ РЕФОРМ**

На узбекском языке

Издательство "Ўзбекистон"—1996
700129, Ташкент, Навои, 30.

Нашр учун масъул *К. Бўронов*
Расмлар муҳаррири *О. Соибназаров*
Техник муҳаррир *С. Собирова*
Мусаҳҳиҳлар *Г. Азизова, М. Раҳимбекова*

Теришга берилди 27.03.96. Босишга рухсат этилди
09.04.96. Қоғоз формати 70x90 1/32. "Таймс" гарнитурда
офсет босма усулида босилди. Шартли босма тобоқ 3,51.
Нашр тобоғи 3,58. Тиражи 20000. Буюртма № Д-291
Баҳоси шартнома асосида

"Ўзбекистон" нашриёти, 700129, Тошкент, Навоий, 30.
Нашр № 84-96

Оригинал-макет масъулияти чекланган "Ношир" жамияти
техникавий ва программавий воситалар базасида
тайёрланиб, Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасининг ижарадаги Тошкент матбаа комбинатида
босилди. 700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Каримов И. А.

**Ислоҳотларни амалга оширишда қатъиятли
бўлайлик.— Т.: Ўзбекистон, 1996.—93 б.**

ISBN 5-640-02081-4

ББК 65.9(5У)-1

№ 268-96

**Алишер Навоий номидаги
Ўзбекистон Республикаси
давлат кутубхонаси**

**К 0605010404—50 96
М 351 (04) 96**